
2

Eindverslag van de informateurs

Eindverslag van de informateurs

Aan de orde is het **debat** over het **eindverslag van de informateurs**.

De voorzitter:

Het woord is aan de heer Timmermans. Graag stilte.

De heer Timmermans (GroenLinks-PvdA):

Voorzitter. De stukken waar we om gevraagd hebben, zijn net binnengekomen. Ik zou u willen vragen om ons een halfuur te geven om die stukken te bestuderen voordat we beginnen met het debat.

De voorzitter:

Prima. Dan beginnen we om 10.45 uur.

De vergadering wordt van 10.19 uur tot 10.45 uur geschorst.

De voorzitter:

Aan de orde is het debat over het eindverslag van de informateurs. In vak K hebben plaatsgenomen de oud-informateurs: de heren Dijkgraaf en Van Zwol. Ik heet hen uiteraard van harte welkom. Er gelden spreektijden van vijf minuten per fractie. Interrupties doen we in drieën. Ik limiteer dat verder niet. Eerst zal de Kamer spreken in eerste termijn. Daarna geef ik het woord aan de oud-informateurs. De eerste spreker van de zijde van de Kamer is de heer Wilders van de fractie van de Partij voor de Vrijheid. Het woord is aan hem.

Maar ik begin natuurlijk even met een gedicht, mij ingefluisterd door de heer Dijkgraaf. Het is zo'n kort gedicht dat u goed moet opletten. Voordat u het weet, is het voorbij. Het is een gedicht van Stef Bos. Het luidt als volgt.

De leegte

Die wij nalaten
Is misschien het mooiste
Van ons dat blijft
Het scheidt ruimte
Voor wie volgt

Het woord is aan de heer Wilders.

De heer Wilders (PVV):

Nou, probeer daar maar eens overheen te komen!

Voorzitter. Hier staat een ontzettend trots mens. We gaan als PVV meeregeren. Doordat we vorig jaar dankzij de steun van miljoenen kiezers de grootste partij van Nederland zijn geworden, treden we nu toe tot het kabinet: van de oppositie naar het centrum van de macht, om mooie dingen voor Nederland te doen. De positieve reacties uit het land zijn echt overweldigend. Mensen laten ons volop weten weer hoop te hebben en eindelijk vertrouwen te krijgen in echte verandering.

Ook de peilingen laten dat beeld zien. Zo zag ik afgelopen weekend een peiling van het RTL Nieuwspanel waaruit bleek dat een meerderheid van alle kiezers positief is over het bereikte akkoord. Zelfs een meerderheid van de kiezers van de oppositiepartijen zijn er blij mee of vinden het wel oké. Dat is toch een heel ander beeld dan wat we de afgelopen dagen van zuur links hoorden in de media en ongetwijfeld vandaag weer zullen horen. De eerste staat er alweer.

De heer Jetten (D66):

Wen er maar aan, want ik zal er vaak staan vandaag en de komende jaren. Laat ik beginnen met een felicitatie aan de heer Wilders. Het is hem de afgelopen tijd allereerst gelukt om de VVD-blokkade van tafel te krijgen, toen om de verkiezingen te winnen en nu om dat gedroomde akkoord voor Wilders I voor elkaar te krijgen. Ik denk dat maar heel weinig mensen een jaar geleden hadden gedacht dat dat de heer Wilders zou lukken. Dat is een compliment aan hem waard.

Tegelijkertijd is het natuurlijk ook wel een beetje een bende de afgelopen tijd. Hij mag zelf geen premier worden van dat gedroomde kabinet. Zijn eigen premierskandidaat moest alweer vertrekken voordat die überhaupt begonnen was. Ik heb eigenlijk een heel simpele vraag aan de heer Wilders: welke verbeterpunten ziet hij zelf nog voor de komende weken?

De heer Wilders (PVV):

Nou, ik dacht net nog: ik zou vandaag natuurlijk kunnen aftreden en Fleur Agema politiek leider kunnen maken; dan gaat zij morgen naar het overleg en dan stelt zij mij voor als de nieuwe minister-president. Ik denk dat de heer Omtzigt dat niet zal accepteren, maar het zou een idee ... Waar zit Pieter? O, Pieter zit vooraan. Ik zit al naar achter te kijken. Dus als Pieter dat een goed idee vindt, wie weet, dan zijn we er morgen uit. Dan houden we ons aan onze afspraak en dan ben ik toch minister-president. Nee, maar luister.

Ik hoop en ga er ook van uit dat wij daar op korte termijn uit zullen komen. Weet u, niemand dacht dat wij hier vandaag zouden staan. U zei het zelf al; dank voor het compliment. Niemand dacht dat wij ooit de grootste partij van Nederland zouden worden. Ik weet nog dat heel veel collega's — u ook, meneer Jetten, maar ook andere collega's ter linkerzijde — hier in het vorige debat zeiden: "Dat wordt niks met die Wilders. Er komt geen akkoord. Dat gaat hem niet lukken. Wat is dat een puinhoop. En nu weer een nieuwe verlenging met informateurs." Nu is het ons vorige week — en dat heb ik niet alleen gedaan; dat hebben we met vier partijen, met z'n vieren, samen gedaan — toch gelukt om een akkoord te sluiten. Niemand had dat voor-speld. Iedereen aan uw kant van het politieke spectrum dacht dat dat niet zou lukken. De ploeg op het bordes laten staan, inclusief de minister-president: ook dat gaat ons natuurlijk lukken. Dat verzeker ik u.

De heer Jetten (D66):

Ik had inderdaad de voorspelling "het wordt niks" gedaan. En heel eerlijk gezegd, als ik de inhoud van het akkoord lees, dan vind ik het ook niks, maar daar komen we zo meteen wel op. Ik voelde hier achter mij dat die creatieve oplossing — mevrouw Agema partijleider maken en de heer Wilders naar het Torentje — het waarschijnlijk niet gaat worden. U zult dus nog even door moeten zoeken. Het

is ook een heel relevante vraag, want welke rol krijgt die minister-president? Wat wordt de verhouding tussen die minister-president en de coalitie? Want dit is wel een bijzondere constructie: het kabinet-Wilders I met de heer Wilders in de Kamer. Trekt hij dan straks aan de touwtjes? Krijgt die minister-president wel de ruimte om te handelen naar bevind van zaken, om Nederland te vertegenwoordigen in het buitenland, om problemen op te lossen in het kabinet, om soms tegen de coalitie te zeggen "dat hoofdlijnenakkoord was toch niet zo verstandig, we gaan nu een andere keuze maken"? Is die ruimte er straks voor de minister-president of zit de heer Wilders hier dan vanuit de blauwe stoeltjes al twitterend de premier bij te sturen?

De heer Wilders (PVV):

Nou, weet u, het is heel eervol, hoor, dat u het Wilders I noemt, maar dat doet u natuurlijk vooral om mijn collega-coalitiegenoten een loer te draaien. Het is geen Wilders I. Het krijgt de naam van degene die minister-president zal worden. Natuurlijk, in het stelsel zit een dualisme. Dat is ook de kracht van het extraparlamentaire waar we met elkaar voor hebben gekozen. Dus ja, ik zal blijven twitteren; ik moet u helaas teleurstellen. Maar het kabinet, dat dadelijk op basis van dit hoofdlijnenakkoord met een eigen regeerprogramma zal komen, zal natuurlijk binnen de kaders van het hoofdlijnenakkoord — dat is wel de bedoeling — met zijn oplossingen en zijn accenten komen en er zal ook ruimte zijn om met de Kamer naar meerderheden te zoeken. Dat is juist de bedoeling van het extraparlamentaire. Ja, dat is juist de bedoeling: het versterken van de rol van de Kamer binnen de kaders van die afspraken. Maar er zullen ook accenten anders kunnen komen te liggen. Zeker. Ik ga dat allemaal niet bepalen. Ik wil het niet eens, en als ik het zou willen, zou ik het niet doen.

De voorzitter:
Afrondend.

De heer Jetten (D66):

Dat is natuurlijk een mooie belofte, maar die gaat u gewoon niet nakomen de komende tijd. Als zo'n kabinet zich moet houden aan de kaders van dat hoofdlijnenakkoord, dan wordt het al bijna onmogelijk om dit land een beetje fatsoenlijk te besturen, want alleen al in de financiële paragraaf zijn allerlei zaken afgesproken die niet kunnen. De VVD heeft er dan wel heel slim een handrem in geschreven, namelijk dat dan de kaasschaaf over bepaalde begrotingen gaat, maar dat betekent dat op dag één waarop er een tegenvaller is, zal worden beknipt op de ambities die de heer Wilders in dit akkoord heeft vastgesteld. Dan krijgen we dus niet een stabiel kabinet en dan krijgen we ook helemaal geen extraparlamentair kabinet, want u heeft dit maandenlang met z'n vieren zitten uitonderhandelen. Dan krijgen we dus een minister-president die uiteindelijk aan de leiband loopt van de heer Wilders en daarmee niet kan leveren voor Nederland. En dat is zeer onverstandig. Ik wens u daarom ook heel veel succes met het vinden van iemand die zo gek is om aan die leiband te gaan lopen.

De heer Wilders (PVV):

Ik begrijp dat u liever had gehad dat ik ander antwoord had gegeven, maar ik zeg juist dat we dat niet gaan doen. Er komt geen leiband. En misschien heeft u een antwoord

voorbereid voor als ik zou hebben gezegd "er komt wel een leiband", maar ik heb gezegd: er komt géén leiband; er komt juist een interactie tussen Tweede Kamer en regering. Natuurlijk is dat hoofdlijnenakkoord daar de basis van, maar er komt niet voor niets dus ook een regeerprogramma, met ruimte voor die nieuwe regering en dat kabinet, en met interactie tussen dat kabinet en de Kamer. Dus de rol van de Kamer zal eerder worden versterkt in vergelijking met een regulier meerderheidskabinet. Dat is dus echt wat we willen. En weet u, wij staan hier nu net. We hebben vorige week dat akkoord gesloten. Neemt u mij niet kwalijk dat ik daar positief over ben en dat ik heel erg geloof dat we dat ook voor mekaar kunnen krijgen. U verwacht toch niet van mij dat ik nu ga zeggen: nou ja, we hebben het vorige week gepresenteerd, maar dat gaat niks worden? Het gaat worden. Ik geloof daar ook oprecht in. En ik ben er ontzettend trots op. We hebben als PVV — ik zal zo wat dingen noemen — hele mooie dingen voor mekaar gekregen voor Nederland, van asiel tot inkomen tot het beperken van de immigratie. We hebben echt dingen voor mekaar gekregen die in Nederland nog nooit eerder zijn vertoond. En zo hebben alle fracties dingen voor mekaar gekregen. En ik sta daarachter, ik ben er trots op en ik denk ook dat het een verademing is voor Nederland om zo'n nieuwe ploeg te zien ontstaan.

De heer Bontenbal (CDA):

Gefeliciteerd met het bereiken van dit akkoord. Het CDA behoort niet tot dat zuurlinkse blok waar u het net over had.

De heer Wilders (PVV):

Nee.

De heer Bontenbal (CDA):

Maar we hebben wel wat inhoudelijke vragen. Die komen straks. Mij gaat het even over wat collega Jetten net zei, over die afstand tussen de fractievoorzitters en het akkoord dat straks wordt uitgewerkt. Ik neem aan dat jullie, de partijen, daar een maand of twee over gaan doen. Is er dan interactie tussen de fractievoorzitters en de bewindspersoneelploeg?

De heer Wilders (PVV):

Wanneer?

De heer Bontenbal (CDA):

Tijdens het uitwerken van het regeerprogramma. Dus u levert met elkaar een hoofdlijnenakkoord op, en dan gaan de bewindspersonen die worden aangesteld dat binnen twee maanden uitwerken. Maar er zullen heel veel open eindjes zijn, onderwerpen die niet besproken zijn, tegenvallers die nog worden ingeboekt. Gaat dat overleg met die fractievoorzitters plaatsvinden, of nemen jullie daar helemaal afstand van en laten jullie die bewindspersoneelploeg echt haar werk doen?

De heer Wilders (PVV):

Nou ja, het laatste lijkt me meer de bedoeling dan het eerste. Of dat in de praktijk nooit een keer zal gebeuren, bijvoorbeeld als het een financiële plaat raakt ... Ik noem maar wat, maar dat moeten we dan nog zien. Maar het is niet de

bedoeling dat wij de onderhandelingen nog een keer gaan doen op de schoot van de leden van het kabinet. Dus dat moeten zo veel mogelijk de leden van het kabinet zijn, die dat niet met ons op schoot zelf gaan doen. Dat is toch de bedoeling van dit hele project. En nogmaals, daarmee is niet uit te sluiten dat, als men het over voor partijen hele grote dingen heeft, dat wel wordt besproken, maar in eerste instantie moet dat natuurlijk op enige afstand staan.

De heer Bontenbal (CDA):

Komen er coalitieoverleggen om ook dit soort dingen te bespreken? De partijen die tot nu toe hebben geregeerd, hadden bijvoorbeeld altijd bpo's en coalitieoverleggen. Daar is wel wat op geminderd te afgelopen jaren, maar nog steeds zijn er natuurlijk dat soort overleggen om dit soort dingen soepel te laten verlopen. Gaat u coalitieoverleg hebben, gaan er bpo's plaatsvinden?

De heer Wilders (PVV):

Dat hebben we allemaal in detail nog niet besproken. Het is natuurlijk ook voor een groot deel aan partijen zelf als ze bpo's houden. Nogmaals, uw partij doet het volgens mij al honderd jaar, toen u in de regering zat, dus zo gek is dat ook niet. Het is nu wel iets anders, want het is een extraplementair kabinet, dus het is anders dan een regulier kabinet. Maar precies, hoe we dat gaan doen, of we dat gaan doen, wie daarbij zitten, wat de frequentie is, dat moet allemaal nog uitgekristalliseerd.

Mevrouw Bikker (ChristenUnie):

Ja, maar daarbij zou mijn vraag dan ook zijn: en hoe gaat dat dan met die bewindspersonen die niet vanuit partijen worden voorgedragen; hebben die dan eigen overleggen of handelen die naar eigen inzicht?

De heer Wilders (PVV):

Dat zullen we ook nog moeten bespreken. Maar weet u, en dat is de afspraak: we gaan dadelijk ... U zegt het terecht: 50% ongeveer, dat is wel de bedoeling, van de bewindsliden komt zeg maar van binnen, en 50% van buiten — en dat is niet oneerbiedig — de partij. Maar die worden natuurlijk wel door een partij voorgedragen. Dus u zal daar het evenwicht in moeten zien door inderdaad ... Want ze zijn eigenlijk van iedereen, natuurlijk. Het hele kabinet is dienaar van de Kroon en niet van de Kamer, dus dat dualisme zit er sowieso al ingebakken. Dus in die zin zal je ook moeten kijken hoe dat precies loopt, maar ik kan me bijvoorbeeld dit voorstellen. Stel je voor dat een bewindspersoon die niet op de lijst staat van binnen de partij maar van buiten komt, in politieke problemen zou komen op wat voor dossier dan ook. Tja, dan denk ik toch niet dat partijen die hem hebben aangedragen, zo iemand laten vallen. Dus er zal toch altijd wel een mechanisme zijn waardoor je een bewindspersoon die je hebt voorgedragen, al is het niet iemand van je partij, in bescherming neemt, of er contact mee hebt. Maar of het zo ver moet gaan dat ze ook bij overleggen ... Daar moeten we het over hebben. Ik denk dat het ergens in het midden moet eindigen.

Mevrouw Bikker (ChristenUnie):

Altijd mooi om de heer Wilders te horen zeggen: ergens in het midden. Dat is ook meteen mijn compliment. Er ligt hier

nu een stuk. Het was een woelige tijd. Het was ook een ingewikkelde formatie. Dat vraagt ook veel van de leider van de grootste partij, om toch de mensen bij elkaar te krijgen. Dus complimenten dat het stuk er ligt. Tegelijkertijd vraag ik hem wat dit precies betekent. Dat zal de heer Wilders ook snappen, want ik ken hem uit een vorige rol in de oppositie. Dan had hij hier ook gestaan om die vragen te stellen: wat betekent dit precies, en waarom?

De heer Wilders (PVV):

Absoluut. Zeker.

Mevrouw Bikker (ChristenUnie):

Een van de vragen die ik dan heb, gaat over de dingen die niet in het hoofdlijnenakkoord staan. Een aantal grote thema's zijn niet genoemd. Hoe moet zo'n bewindspersoon daar dan mee aan de slag? Laat ik een voorbeeldje noemen: pensioenen. Daar staat weinig over in. Wat gaat die bewindspersoon dan doen? Moet hij dan eerst de hele Kamer langs? Of kan hij er gewoon van uitgaan dat hij verder kan gaan met wat in de afgelopen tijd al is afgesproken en waar Kamermeerderheden voor waren? Hoe gaat dat?

De heer Wilders (PVV):

Ik denk dat we ervan uit kunnen gaan dat het kabinet, omdat er niks in het akkoord staat, ook niet met voorstellen gaat komen. Want er staat immers niks over in het akkoord. Maar dat betekent dus wel dat het voor de Kamer een vrije kwestie is, denk ik. De Kamer kan dus wel met voorstellen komen. Ik weet niet of dat op ieder thema zo is, maar dat zou mij op zich wel een lijn lijken. Het kabinet heeft de handen vol aan het uitwerken van de punten uit het hoofdlijnenakkoord, denk ik. Dus wat er niet staat, is per saldo een vrije kwestie. Dan zal de Kamer al dan niet initiatieven kunnen nemen, ook de partijen die de deal hebben gesloten.

De voorzitter:

Ten slotte.

Mevrouw Bikker (ChristenUnie):

Aan de ene kant is dat voor de Kamer natuurlijk goed om te horen, want we kunnen een aantal dingen als Kamer voor elkaar krijgen. Aan de andere kant heb ik daar wel zorgen over. Want ik zie ook een aantal echte witte vlekken in het hoofdlijnenakkoord waar een kabinet wel aandacht voor hoort te hebben. Neem bijvoorbeeld het vrijwilligerswerk, alle mantelzorg. Daarin heb ik altijd heel goed met mevrouw Agema opgetrokken. Het zou toch ontzettend zonde zijn als het kabinet dat laat neerstorten, in plaats van dat we dat samen opbouwen. Ik ben benieuwd hoe dat gaat met de vervolgspraken. Ik hoop wel dat er ook dingen doorgaan. Neem preventie. Hoe belangrijk is het niet dat we daaraan doen? Ik denk dat de heer Wilders ook wel 13.000 voorbeelden kan verzinnen van dingen die niet in het hoofdlijnenakkoord staan en die dan niet doorgaan, behalve wanneer de Kamer een motie indient met: laat het doorgaan. Daarin moeten we nog wel even de precisie met elkaar vinden, denk ik.

De heer **Wilders** (PVV):

Daar heeft u op zich gelijk in. Er kunnen natuurlijk ook nieuwe ontwikkelingen zijn, op welk gebied dan ook, die niet in het akkoord staan. Dus het kabinet zal altijd als het nodig is, natuurlijk op basis van een Kamermeerderheid die dat moet steunen, iets moeten kunnen doen. Maar er staat niks in over pensioenen, dus ik ga ervan uit dat het op dat gebied niet gebeurt.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):

Het is de heer Wilders gelukt. Dat had ik niet verwacht, dus mij past ook een compliment aan de heer Wilders voor het feit dat hij erin is geslaagd om een akkoord te sluiten met drie andere partijen. Hij kan dus rekenen op een meerderheid in deze Kamer. In feite hebben we dus te maken met een gewoon coalitieakkoord, gebaseerd op een meerderheid in de Kamer. Maar ik zeg het mevrouw Bikker na: er zitten wel heel grote witte vlekken in. Ik ben benieuwd of we van alle vier de onderhandelende fractievoorzitters dezelfde interpretatie krijgen van die witte vlekken. Ik zal ook straks aan de heer Omtzigt vragen of er geen voorstel komt over pensioen, dus dat we blijven bij het huidige pensioenakkoord. Of verandert dat in zijn ogen? Maar ik wil ook graag het volgende van de heer Wilders weten. Stel dat hij er uiteindelijk wellicht in slaagt iemand te vinden die premier wil zijn van zijn kabinet. Dan moeten de ministers aan de slag. Mogen zij dan geheel zelfstandig de witte vlekken invullen, of moet dat in overleg met de coalitiepartijen?

De heer **Wilders** (PVV):

Weet u, om te beginnen is het niet mijn kabinet. Het is een kabinet van de vier partijen. Het is een kabinet van PVV, VVD, NSC en BBB. Het is ook geen kabinet-Wilders. Het is gewoon een kabinet, een extraplementair kabinet. Het mooie is dat wij een hoofdlijnenakkoord hebben geschreven en dat wij tegen het kabinet, de regering, zeggen: kom met een plan en werk dat uit. Ik denk dat we eerst maar eens moeten afwachten wat daarmee gebeurt. Dat kunt u ook zien, want als het allemaal is gelukt, krijgen we eerst een debat over de regeringsverklaring. Ik denk dat het programma van de regering er dan nog niet ligt. Dat kan een of twee maanden duren, zoals collega Jetten net ook al zei. Misschien duurt het tot aan de Algemene Beschouwingen, maar misschien is het eerder. Dan zullen we zien wat zij naast dat akkoord al dan niet nodig vinden om te doen. Het mooie is dat ze daar een meerderheid voor zullen moeten halen. Ik heb net al gezegd dat dat wat mij betreft niet op ieder onderwerp in overleg met de vier partijen moet, maar het kan ook niet zo zijn dat men afwijkt van wat er is afgesproken in ons akkoord. Het kan niet zo zijn dat ze ineens zeggen: "we doen dat constitutioneel hof toch maar niet", "we gaan toch minder asielafspraken maken" of "we veranderen de financiële plaat even diagonaal". Dat kan niet. Ook daarin zul je dus een weg moeten vinden met elkaar. Nogmaals, ik heb niet alle antwoorden, meneer Timmermans, want dit is nog nooit gebeurd. Dit hebben we nog nooit gedaan. We hebben ook nog niet alles uitputtend met elkaar tot aan bpo's besproken, maar dit lijkt mij de logische lijn om met elkaar om te gaan.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):

Zoals u het nu omschrijft, is het een gewoon meerderheidskabinet, gebaseerd op een meerderheid in de Tweede Kamer en gehouden aan de afspraken die de meerderheid

in de Tweede Kamer heeft gemaakt. U zegt terecht dat daar vier partijen bij betrokken zijn. Ik houd u wel voor dat u by far de grootste bent. Het is historisch. Dat zegt u zelf, maar ik zeg dat ook, alleen dan vanuit een andere invalshoek. Het is historisch omdat voor het eerst in de Nederlandse parlementaire geschiedenis radicaal-rechts het voortouw neemt in het besturen van het land. Ik maak me daar hele grote zorgen over, omdat dit een mensbeeld schetst waar ik het niet mee eens ben. Daarover zullen we van mening blijven verschillen. Maar het is inderdaad historisch dat radicaal-rechts in dit land gaat besturen. Dat zal grote consequenties hebben, ook voor de cohesie en de solidariteit in het land. Ik hoop daar zo meteen op terug te kunnen komen als u concreet op de maatregelen ingaat. U heeft een akkoord. Ik ben het ten goede oneens met grote delen van dat akkoord. Ik zou u willen vragen om bij het bespreken van dat akkoord open te staan voor wijzigingen die ertoe kunnen leiden dat iedereen in Nederland erop vooruitgaat en verbetering ziet en om te laten zien dat Nederland van ons allemaal is, niet een kabinet dat door u gedwongen wordt met rancune te kijken naar die mensen waarvan ze vinden dat ze er eigenlijk niet bij horen.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik dwing niemand. Ik heb ook geen rancune. Ik ben super-trots op dit akkoord. Los van alles wat met asiel te maken heeft, zorgen wij er met z'n vieren voor dat de armoede daalt, dat de werkloosheid daalt, dat de werkgelegenheid stijgt, dat de koopkracht stijgt en dat we wat doen aan de toestroom van migranten. Ik denk dat dit een pakket is dat Nederlanders juist verbindt in plaats van verdeelt. De PVV is ook geen radicale partij. Wij zijn geen radicale mensen. Ik denk dat de 2,5 miljoen mensen die op ons hebben gestemd en nu misschien thuis tv-kijken zich enigszins beledigd voelen als ze door u "aanhangers van een radicale partij" genoemd worden. U heeft die mensen niet "radicaal" genoemd, dus dat zal ik u niet in de schoenen schuiven, maar u zegt wel dat ze een radicale partij aanhangen. Dat zijn wij niet. Weet u, wij hebben altijd en we zullen altijd binnen de kaders van de democratie werken; daarom zijn we niet radicaal en ook niet extreem. We zullen en we hebben ons altijd keihard gekeerd tegen alles wat met geweld te maken heeft. Dat is anders dan de echte radicalen of extremen, die je helaas toch meer aan de linkerkant van het politieke spectrum ziet, zeg ik via de voorzitter tegen meneer Timmermans. We hebben het de laatste weken en maanden gezien op al die universiteiten en straten in Nederland waar mensen de boel vernielen en agenten met ammoniak bekogelen. Die mensen behoren niet tot onze kant van het politieke spectrum. Ik zeg ook niet dat u daar verantwoordelijk voor bent, maar dat zijn wel mensen die zich op het linkerdeel, op het extreme, radicale linkerdeel van het politieke spectrum bevinden. We hebben dat in het verleden ook gezien. We hebben leden van GroenLinks gezien die hebben ingebroken bij ministeries. Het is een hele lijst; ik zal niet alles opnoemen. Nederland is ook recent vooral verdeeld door geweld, antisemitisme en haat tegen de staat Israël. Agenten in Nederland zijn met ammoniak gekogeld. De meest verschrikkelijke dingen gebeuren. Dat is niet het rechterdeel van Nederland. Het is het linkerdeel van Nederland dat daar verantwoordelijk voor was.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):

We kunnen ons wel jij-bakkend door deze dag werken, maar...

De heer **Wilders** (PVV):
Wij hebben dat nooit gedaan.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):
Maar, meneer Wilders, de fractie van Groenlinks-PvdA heeft altijd heel sterk afstand genomen van alles wat met geweld en met vernielingen te maken heeft. Daar kan geen enkel misverstand over bestaan. Dat laat ik mij door u niet in de schoenen schuiven. Dat is flauwekul. Maar u heeft de instituties die de democratische rechtsstaat dragen, altijd aangevallen. U heeft dit parlement een nepparlement genoemd. U heeft rechters D66-rechters genoemd. U heeft gezegd dat u slachtoffer was van een politiek proces. U heeft de pers tuig van de richel genoemd. U valt met uw beweging de fundamenten van de democratische rechtsstaat aan. En nu zit u in het midden van de macht. Ik vind dat voor Nederland een heel zorgelijke ontwikkeling. Ik vind dat ik dat mag zeggen. Dat is mijn democratisch recht. En ik zal dat blijven zeggen. Ik vind dat niet goed voor Nederland. De verdeeldheid in Nederland zal daardoor toenemen. U maakt van meer dan een miljoen Nederlanders tweederangsburgers. Daar ben ik het zeer mee oneens. Dat is heel slecht voor het land. Dus ga mij nou niet iets verwijten wat door extremisten wordt gedaan, iets wat ik niet steun en wat ik veroordeel. Kijk in eigen kring wat u in dit huis en met uw publieke uitlatingen heeft gedaan, waarmee u meer dan een miljoen Nederlanders tot tweederangsburgers verklaart, waarmee u ervoor zorgt dat mensen op scholen hebben gedacht: ben ik nog wel welkom in dit land? Nederland is van ons allemaal of Nederland houdt op Nederland te zijn. Knoop dat in uw oren!

De heer **Wilders** (PVV):
U mag het allemaal zeggen. Laat dat vooropstaan. U zegt net: ik mag dat toch wel zeggen. U mag dat zeggen. Er is geen verbod op het verkondigen van onzin. Dus u mag dat honderd procent doen. Maar het is niet waar. Wij verbinden Nederland juist. Nederlanders zijn het bijvoorbeeld spugzat dat het land wordt overspoeld met een ongebreidelde immigratie, met asiel. Inmiddels is dat niet meer het geval nu u bent samengegaan met GroenLinks, maar in het verleden was u nog echt de Partij van de Arbeid. Dat is een tijdje geleden, maar ooit was dat zo. In die wijken, bij u in Heerlen, in Helmond, in Alphen aan den Rijn, overal in Nederland zaten die Partij van de Arbeid-kiezers. Die zitten nu vaak bij ons. De SP-kiezers zitten nu ook vaak bij ons. Die worden helemaal gek, omdat er niets gebeurt aan die ongebreidelde instroom van asielzoekers. Die snappen niet dat statushouders voorrang krijgen. Dat gaan we nu veranderen. Een van de mooiste maatregelen in het akkoord is dat de voorrang voor statushouders, voor asielzoekers met een vergunning, bij het krijgen van een sociale huurwoning nu wordt geschrapt. Dat zagen die mensen als discriminatie. Dat voelden die mensen als dat u er niet was voor de Nederlanders. Dat zijn allemaal maatregelen die door de Partij van de Arbeid en de SP zijn gesteund. En wij gaan dat nu veranderen.

Ik denk dat dat soort maatregelen 90% steun heeft van alle mensen in Nederland die nu televisiekijken en dit debat zien. Met het stoppen van de immigratie, met het opkomen voor die Nederlander, met het ervoor zorgen dat die Nederlander, zoals bij de sociale huurwoningen, in ieder geval niet achtergesteld wordt ten opzichte van de mensen die hier net binnenkomen, zorgen wij ervoor dat de cohesie,

dat het vertrouwen in de politiek groeit. En wat u doet, is precies het tegenovergestelde. U gaf me een compliment — dank daarvoor — maar u bent een hele slechte verliezer.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):
Laten we wel precies zijn. Wat u voorstelt — maar corrigeert u me maar als ik mij vergis — is dat alleen het feit dat men statushouder is, niet voldoende is om voorrang te krijgen bij de toedeling van een woning. Dat kan nu al. Dat is helemaal niet revolutionair. En vervolgens is mijn conclusie de volgende. U weet héél goed dat wat u voorstelt op asiel, het nooit zal halen. En dat is bij u ook precies de bedoeling. Want als het asielprobleem zou worden opgelost, dan houdt het bloed op te stromen in de aderen van de PVV. Want het móét een probleem blijven. Vandaar ook dat u de spreidingswet wilt intrekken. De ellende in Ter Apel moet groter worden, niet kleiner. Dát verwijt ik u. Daarmee helpt u Nederland niet vooruit.

De heer **Wilders** (PVV):
Ik begon net met zuurlinks, maar het is nog veel erger dan zuurlinks. Wat een verwrongen mensbeeld heeft u! Mijn partij, mijn fractie en ik zijn supertrots op dit akkoord. We zijn er supertrots op dat in dat akkoord staat dat we met het strengste asielbeleid ooit in Nederland komen. Dat zijn niet mijn woorden, dat zijn woorden die uit het akkoord komen dat door vier partijen is ondertekend. Denkt u nou echt dat ik wil dat dat niet lukt? Denkt u nou echt dat dan het bloed, of wat zei u ... Denkt u dat er bloed gaat stromen als het niet lukt, of zo? Dat zijn hele foute teksten, meneer Timmermans. Ik wil dat het lukt. Ik wil dat het akkoord een succes wordt. Dat is waar de PVV voor staat. Een beeld neerzetten alsof wij dan het bloed uit onze partij zouden trekken, of weet ik veel wat u zei; dat is totale onzin. Totale onzin. Wij willen dat Nederland eindelijk een keer tot de strengste landen van Europa gaat behoren ten aanzien van asiel in plaats van tot de soepelste. Wat mij betreft mogen mensen in Nederland nu een klein applaus geven. Het belangrijkste resultaat van het meedoen van de PVV is dat die meneer daar, meneer Timmermans, in de oppositie verdwijnt.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):
Dit is een persoonlijk feit. Ik heb natuurlijk niet bedoeld "bloed vloeien". Dat heb ik ook niet gezegd. Wat ik heb gezegd, is dat voor het voortbestaan van de PVV — ik zal er geen beeld bij gebruiken, maar het letterlijk zeggen; dat verstaat de heer Wilders misschien beter — het voortbestaan van de asielcrisis essentieel is. Als die wordt opgelost, is er namelijk geen enkele reden meer om achter de heer Wilders aan te lopen.

De heer **Wilders** (PVV):
Dit is toch een totaal politiek ziekelijke — laat ik het voorzichtig zeggen — redenering? Wij vechten al zolang we bestaan voor die Nederlander en tegen het achterstellen van die Nederlander, bijvoorbeeld met sociale huurwoningen. Wij vechten ervoor om prachtige, stevige maatregelen te nemen om de asielinstroom te beperken. Eindelijk is het

gelukt in een akkoord. En dan zegt de heer Timmermans hier gewoon: u wilt niet dat dat lukt, want dan is er geen bestaansrecht meer voor de PVV. Hoe durft u? Hoe durft u ook hier weer onze kiezer te beledigen? Onze kiezer wil niets liever dan dat het lukt. De kiezer wil dat. De kiezer wil dat het lukt. Wij staan hier, meneer Timmermans, namens onze kiezer. Dat zijn er een hoop meer dan de kiezers van u.

De heer **Dassen** (Volt):

We hebben de afgelopen maanden naar een redelijk chaotisch proces zitten kijken. Af en toe is het nog steeds een chaos, ook als je nu kijkt naar de premierskandidaat. Ik ben natuurlijk heel benieuwd of de heer Wilders eruit gaat komen, of het gaat lukken om een premierskandidaat aan te stellen. Dat is denk ik ook belangrijk als je kijkt naar wat die straks moet gaan doen. Die moet dalijk ongeveer het hele akkoord gaan uitonderhandelen in Europa. Dat is namelijk waar veel in dit akkoord toch wel op gebaseerd is: dat er heel veel heronderhandeld moet gaan worden in Europa. Ik vraag het volgende aan de heer Wilders. Als de premier dalijk is aangesteld, krijgt die dan ook de vrijheid om dat plan te maken en vervolgens naar Europa te gaan? En als de Europese Unie van de opt-out of over mest zegt dat het niet gaat lukken, of dat de afdracht niet omlaaggaat, gaat de heer Wilders dan de schuld bij de minister-president leggen?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik ben een positief mens. Ik ga niet op als-danvragen in. Ik ga ervan uit dat het lukt. Wat betreft het eerste deel van uw vraag heeft de minister-president natuurlijk de ruimte en de opdracht om naar Europa te gaan om de dingen te regelen die hij moet regelen, maar wij zijn positief gesteld. Ik ga hier dus niet in het eerste debat waarin wij het akkoord bespreken preluderen op de mogelijkheid dat het niet lukt. Ik ga ervan uit dat het lukt. Als ik nu namens de grootse partij van de coalitie zou zeggen: als het niet lukt doen we a of b, dan helpt dat natuurlijk ook niet in de onderhandelingspositie die de nieuwe minister-president dalijk heeft naar Europa. Het is onderhandelingstechnisch heel onhandig om daar iets over te zeggen, maar ik vind het ook getuigen van een stukje negativisme dat ik niet heb. Ik ga ervan uit dat alles wat we hebben opgeschreven kan en moet kunnen. Als dat ooit niet zo is, zien we dat dan wel. Nu gaan we ervoor dat het lukt. Ik verzeker u: het gaat lukken.

De heer **Dassen** (Volt):

We hebben in de stukken al kunnen zien dat geadviseerd wordt dat zaken helemaal niet kunnen. Neem wat er nu met mest wordt voorgesteld. De Europese Commissie heeft al gereageerd dat de opt-out niet gaat lukken. We hebben eerder gezien dat de heer Wilders niet zal schromen de schuld dalijk bij de Europese Unie neer te leggen, of bij rechters, als bepaalde zaken, bijvoorbeeld ten aanzien van de asielcrisis, niet mogelijk zijn. Daar gaat mijn vraag over. Wie gaat de heer Wilders dalijk verantwoordelijk houden als het beleid dat hij zelf heeft opgeschreven niet uitvoerbaar is?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik heb het antwoord al gegeven. Ik ga niet vooruitlopen op wat-alsopties en op vragen als "wat doet u dan?" en "wat

als het niet lukt?" We hebben met vier partijen een akkoord geschreven. We gaan ervan uit dat het moet kunnen lukken, want anders hadden we het niet opgeschreven. Dus ik ga er nu van uit dat het lukt. Ik vertrouw er ook op dat het moet kunnen lukken. Het nieuwe kabinet gaat positief aan de slag. Ik ga dus nu niet uitstralen "als het niet lukt, wie krijgt dan de schuld?" Dat is onzin. Het moet gewoon gaan lukken en het gaat ook lukken.

De heer **Dassen** (Volt):

Dit is denk ik de reden waarom de heer Wilders nog geen geschikte minister-president heeft gevonden. Ik snap ook wel dat mensen niet heel happig zijn om hier naar voren te stappen als ze niet weten of ze dadelijk voor het karretje gespannen gaan worden. Als ze dadelijk niet de schuld krijgen, zal de heer Wilders hier vanuit de Kamer de schuld gaan leggen bij de Europese Unie dan wel bij de rechters. Vervolgens moet de minister-president daar weer op gaan handelen. Dus ik snap dat heel goed, voorzitter.

De heer **Dijk** (SP):

Ik hou ook niet van zure mensen. Ik hou ook niet van mensen met moralistische toontjes. Daar stoor ik mij ook heel erg aan in debatten. Maar zeggen dat "zuurlinks" de problemen heeft gecreëerd die nu spelen, daar klopt echt geen bal van. Het spijt me zeer. Veertien jaar Rutte, waaronder Rutte I met gedoogsteun van de PVV: 70.000 sociale huurwoningen in de verkoop gedaan. U mag echt alles en iedereen de schuld geven van de problemen in dit land, maar nu bent u aan de beurt. Nu bent u aan de beurt. U bent verantwoordelijk. U bent vanaf nu de heersende macht.

Ik wil het met u over de inhoud hebben. U zei net iets heel belangrijks. U zei net: de armoede en de armoede onder kinderen gaat dalen. Kolder! De armoede blijft 4,7% en de kinderarmoede stijgt zelfs. Dat komt door u; door dit akkoord. Dat is uw verantwoordelijkheid. Tegelijkertijd geeft u alleen maar cadeautjes aan aandeelhouders en beleggers. Aan mensen die hun eigen aandelen inkopen. 1,5 miljard euro aan cadeautjes voor de allerrijkste, grootvermogende, winstmakende bedrijven in dit land. Dat betaalt u door mensen in armoede te laten leven.

De heer **Wilders** (PVV):

Laat ik hier toch op reageren, al zat er geen vraag bij. Laat ik zeggen dat u heeft gevraagd: wat vindt u ervan, meneer Wilders? Is het goed dat ik het zo interpreteer? Dan zeg ik: het is niet waar, want iedereen gaat erop vooruit. De uitkeringsgerechtigden gaan er zelfs het meeste op vooruit. Als u uitkeringsgerechtigden vergelijkt met werkenden, gepensioneerden of het gemiddelde, dan ziet u dat uitkeringsgerechtigden er het meeste op vooruitgaan. En ja, de armoede daalt. In ieder geval ten opzichte van de basisplaat, zoals dat heet, zoals die er lag. Ten opzichte van vorig jaar blijft de armoede gelijk. Voor gezinnen met kinderen is er inderdaad nog een hele hoop te doen. Maar de armoede daalt wel voor de gezinnen zonder kinderen en ten opzichte van de basisplaat. Weet u, dat is ook logisch. Want als je ziet wat er allemaal gebeurt ... Dat is gigantisch.

Ik realiseer me dat er ook lastenverzwaringen tegenover staan, zoals btw-verhogingen. Het is niet alleen maar rozengeur en zonneshijn. Maar misschien mag ik toch op deze vraag van de heer Dijk van de SP zeggen wat we alle-

maal gaan doen. We bevriezen de komende twee jaar het eigen risico. Daarna verlagen we dat met 60%. Het gaat met €220 omlaag, van €385 naar €165. Dat is niet helemaal, maar meer dan de helft. Dat is een enorm succes. Voor de twee jaren daarvoor, 2025 en 2026, hebben we 2,5 miljard gereserveerd voor lastenverlichting. We verhogen de huurtoeslag. Juist ook de mensen aan de onderkant hebben daar heel veel plezier van. We verhogen het kindgebonden budget. We hebben een half miljard structureel voor groeien in de knel. We verlagen de energiebelasting. Daar heeft iedereen wat aan. Ik noem de accijnsverlaging op brandstof, benzine. Ook mensen met een smalle beurs zullen vanaf 2025, volgend jaar opnieuw niet meer aan belasting en accijns hoeven te betalen. We hebben een koopkrachtverhoging door lastenverlichting van 2 miljard voor de werkende middeninkomens. De gratis kinderopvang gaat gewoon door. We hebben een compensatie voor studenten van meer dan 1,5 miljard. Er is zelden zo'n sociaal pakket geweest als het pakket van dit kabinet. Ik had verwacht dat u hier niet met kritiek zou staan. Ik had verwacht dat u mij hier een bos bloemen zou aanbieden.

De heer Dijk (SP):

Dan kunt u lang wachten. Volgens mij heeft u niet zo veel spreektijd, meneer Wilders. Het spijt me zeer, maar wat u zegt over die armoede klopt gewoon niet. Het blijft 4,7%. Dat betekent dat 800.000 mensen honger hebben, bijna 200.000 kinderen. Ze hebben geen gelijke kansen hebben. Ze gaan niet naar verjaardagen. Ze kunnen niet meer naar het voetbal. O ja, die btw gaat ook omhoog. Meneer Wilders, het spijt me. Ik wil best enthousiast zijn. In mijn reactie heb ik bijvoorbeeld ook de verlaging van de energiebelasting genoemd. Dat zie ik. Maar uw belofte voor de verkiezingen om bijvoorbeeld het eigen risico af te schaffen of het minimumloon te gaan verhogen komt u niet na. Weet u hoe dat komt, meneer Wilders? Omdat u cadeautjes aan het uitdelen bent. De inkoop eigen aandelen: 800 miljoen. Daarmee had u het minimumloon kunnen verhogen. De dividend- en verkoopwinstbelasting: 214 miljoen. Katsjing voor mensen die heel veel vermogen hebben. Belasting op vermogen, op sparen, op beleggen: 100 miljoen euro. Katsjing, cadeautje van meneer Wilders. Dank u wel. Verruiming van de renteaftrek winstbelasting: 432 miljoen euro. Katsjing. Dank je wel. Cadeautje van meneer Wilders. U had het eigen risico kunnen afschaffen als u dit soort maatregelen niet had genomen. Meneer Wilders, dan vraag ik u: waarom deelt u dit soort cadeautjes uit aan mensen die het niet nodig hebben en die het niet verdienen?

De heer Wilders (PVV):

Ik zei het al: u ziet het niet graag, maar de mensen gaan er allemaal op vooruit. De mensen met een uitkering gaan er 0,9% op vooruit in één jaar. Als je dat met vier vermenigvuldigt, is het gewoon 3 tot 4% in vier jaar. De gepensioneerden gaan er in vier jaar tijd ook 2 tot 3% op vooruit. De werkenden gaan er ook 3 tot 4% op vooruit. Algemeen is dat zo in Nederland. Inderdaad, het aantal gezinnen met kinderen in de armoede zou zonder ons beleid zijn gestegen. Dat is, met een ingewikkeld woord, het basispad. Het zou zijn gestegen.

De heer Dijk (SP):

Nu ook.

De heer Wilders (PVV):

Nu stijgt het niet. Waar hier misschien de schoen wringt, is dat wij verantwoordelijkheid hebben genomen. Wij hebben onderhandeld met vier partijen. Uw partij, meneer Dijk, de SP, bestaat dit jaar volgens mij 52 jaar. U heeft in die 52 jaar landelijk nog nooit iets voor elkaar gekregen. U heeft niet één dag verantwoordelijkheid gedragen. Met dit akkoord, dat wij nu hebben gesloten, waarmee we concreet wat voor mensen kunnen doen, met het eigen risico, met de huurtoeslag, met het kindgebonden budget, met wat wij nu hier hebben laten zien, hebben wij meer bereikt dan uw hele partij in 52 jaar hier in de Tweede Kamer.

De heer Dijk (SP):

Nog geen dag heeft de PVV zelf in de regering gezeten en dan maakt u het verwijt dat hij geen verantwoordelijkheid heeft genomen aan iemand die meer dan de helft van zijn periode dat hij politiek actief is in colleges heeft gezeten, die uw bagger van Rutte I heeft opgelost wat betreft sociale huurwoningen. Dat was weliswaar in Groningen, maar dat is wel gedaan. Sorry, u mag mij dat verwijten en u mag weer alles en iedereen de schuld gaan geven — ik vind het allemaal prima; ik vind het allemaal best — maar het slaat kant noch wal. Dan heb ik nog even een vraag over dat minimumloon. Dat zou verhoogd worden. Dat wilde de PVV. Dat wilde de BBB en dat wilde ook Nieuw Sociaal Contract. In ieder geval wilden de BBB en de PVV dat. Wat is daar gebeurd? Waarom is dat ineens niet meer verhoogd? Waarom is ineens de keuze gemaakt om wel 800 miljoen aan belastingvoordeeltjes bij het inkopen van eigen aandelen te geven en waarom is er niet voor gekozen om dat minimumloon te verhogen?

De heer Wilders (PVV):

Weet u, om te beginnen — misschien komt u daar in de toekomst nog wel een keer achter — geef je en neem je als je onderhandelt. Als je onderhandelt met vier partijen, haal je dingen binnen en moet je pijn lijden. Dat is gewoon het eerlijke verhaal. Mensen thuis snappen het. Als je met iemand tot een compromis moet komen, dan krijg je een succes — dat hebben wij gekregen, voor een groot deel op het eigen risico, op ons asielbeleid, op sociaal beleid — maar lijd je ook pijn. Jazeker, we hebben ook concessies moeten doen en we hebben dat ook aan andere partijen moeten doen. U zegt dat we dat geld hebben gegeven aan die hogere inkomens. U had ook kunnen zeggen dat we met dat geld de huurtoeslag hebben verhoogd. We hebben met dat geld het kindgebonden budget verhoogd. We hebben met dat geld het eigen risico voor een deel gefinancierd. We hebben met dat geld de verlaging van de energiebelasting betaald. Bij onderhandelingen gaat het niet van: jij krijgt dit en dan geef je dat aan dat. Zo is het niet gegaan. We hebben met z'n allen gekeken wat de wensen waren wat betreft belastingverlaging, hoe we die konden financieren en hoe we toch het tekort nog 10% onder de 3% konden houden. Dat is ons allemaal gelukt. En nogmaals, ik ben ontzettend trots op dit pakket. Het is een sociaal pakket. Iedereen gaat er in inkomen op vooruit. Iedereen! We gaan ook zorgen voor het strengste asielbeleid van Europa. Daar waar u zich daarover uitliet, durft u het woord asielbeperking bijna niet in de mond te nemen. Van al het andere heeft u niet een ding voor elkaar gekregen. Ik verwijt u dat niet persoonlijk, maar ik verwijt dat uw partij.

De voorzitter:
Heel kort.

De heer Dijk (SP):
Als het gaat over dat iedereen erop vooruitgaat, dan wil ik aangeven dat de laagste inkomens er 0,2% op vooruitgaan.

De voorzitter:
Oké.

De heer Dijk (SP):
Terwijl de aller-, aller-, aller-, allerrijksten van het land er systematisch 1,7% meer op vooruitgaan. Dat zijn de politieke prioriteiten van de PVV.

De heer Wilders (PVV):
Nee, het tegendeel is het geval. U ziet dat ook in de stukken van het CPB. De mensen met een uitkering hebben er relatief meer profijt van dan mensen met een hoog inkomen. Ik zei het al: inclusief het basispad gaat het om bijna 1%. De werkenden gaan er gelukkig ook op vooruit, maar net iets minder. Dus iedereen gaat erop vooruit. Dat is toch zo mooi. Wie had verwacht dat het CPB gisteren een plaat laat zien waarop alles in het groen staat: meer banen, meer werkgelegenheid, meer koopkracht, minder werkloosheid? Alles gaat beter met Nederland, dankzij dit kabinet wat er nog gaat komen. Ik ben daar heel blij om.

De heer Van Baarle (DENK):
De heer Wilders sprak in de campagne grote beloften over wat hij met Nederland zou gaan doen. Als we het akkoord lezen, dan zien we dat de heer Wilders bijna alles heeft ingeleverd. De heer Wilders heeft beloofd dat de btw op boodschappen verlaagd zou worden naar 0%. Wat is de praktijk? De boodschappen worden duurder, want de inflatie neemt toe. Hij heeft beloofd dat de sociale huren verlaagd zouden worden. Dit akkoord gaat de sociale huren verhogen. Het wettelijk minimumloon wilde hij verhogen en ook dat gaat hij niet doen. Het eigen risico wilde hij afschaffen, maar dit blijft. De brandstofaccijnzen zou hij gaan verlagen, maar deze accijnzen gaan gewoon omhoog. Hij zou de vliegtaks gaan schrappen, maar de vliegtaks gaat omhoog. Hij zou de AOW-leeftijd gaan verlagen, maar die wordt niet verlaagd. Ik kan maar een conclusie trekken: de heer Wilders heeft zijn kiezers een loer gedraaid. Hij heeft ontzettend veel dingen beloofd, maar in de praktijk komt er helemaal niks van terecht, omdat hij in de onderhandelingen alles heeft weggegeven aan de VVD. Waarom heeft de heer Wilders in dit akkoord al die beloftes ingeleverd en zijn kiezers op het sociale vlak bijna niks gegeven?

De heer Wilders (PVV):
Het tegendeel is het geval. Onze kiezers kunnen ontzettend trots op ons zijn. U ziet dat ook wel in alle reacties en alle peilingen. Het spijt me dat ik moet herhalen wat ik bij de vorige interruptie al zei. Iedere keer dat mij gevraagd wordt wat ik voor de kiezers doe, antwoord ik het volgende. We komen met een lastenverlichting van structureel 500 miljoen voor mensen in de knel. We verhogen het kindgebonden budget met 300 miljoen. We verhogen de huurtoeslag met 500 miljoen. Voor twee jaar komt daar nog 2,5 miljard aan

lastenverlichting bij. We bevriezen het eigen risico voor twee jaar, en daarna gaan we met 5 miljard het eigen risico terugbrengen van €385 naar €165. We verlagen de energiebelasting. We zorgen dat de benzine volgend jaar niet omhooggaat. We hebben een pakket voor de middeninkomens. We doen wat voor de studenten. Het is een pakket om je vingers bij af te likken. Het is zó goed. Zo mooi zullen mensen het lang niet meer hebben gehad.

Het kan altijd meer, dat ben ik met u eens. Ik had ook liever gezien dat die 3% of 4% voor werkenden 7% of 8% was. Maar u maakt mij niet wijs dat het geen geweldig pakket is voor Nederland. Iedereen gaat erop vooruit: werkenden, uitkeringsgerechtigden, gepensioneerden, iedereen. We hebben nog heel veel andere mooie maatregelen, waaronder asiel, in het akkoord waar we alleen maar trots op kunnen zijn. Het is een feestje voor Nederland. Bij de persconferentie vorige week zei ik het ook al: de zon gaat weer schijnen in Nederland. Uw wolk verandert daar niets aan.

De heer Van Baarle (DENK):
We kunnen wel zien dat de heer Wilders de mentor is geweest van de heer Rutte, want hij staat hier met een geprepareerd lijstje gewoon het breken van zo'n stapel ...

De heer Wilders (PVV):
U heeft zelf een lijstje in de hand!

De heer Van Baarle (DENK):
... van verkiezingsbeloftes te verdedigen, met een geprepareerd lijstje.

Voorzitter. Als wij het hebben over de uitkomsten, dan zien we dat dit akkoord de armoede laat stijgen. De heer Wilders kan zich hier in bochten wringen, maar er staat letterlijk in de doorrekening dat de armoede ten opzichte van 2024 gaat stijgen. Materieel kan de heer Wilders dus met een lijstje komen en goedpraten dat hij al zijn beloftes — de btw naar 0%, de brandstofaccijnzen naar beneden, de sociale huren naar beneden — niet binnen heeft gehaald, dat hij die beloftes niet is nagekomen, maar aan de eindstreep gaan de mensen die het in de samenleving het moeilijkst hebben en voor wie de heer Wilders zei op te komen, de rekening betalen van dit akkoord, want de armoede neemt toe. Ik vraag de heer Wilders iets. Als hij zichzelf serieus neemt, dan is een toename van de armoede in Nederland toch een uitkomst die hij niet mag accepteren?

De heer Wilders (PVV):
Dat is gewoon allemaal niet waar. Dat is totale kolder, totale onzin. De armoede daalt ten opzichte van wat er zou zijn gebeurd als wij geen maatregelen hadden genomen. Maar nu blijft die voor gezinnen zonder kinderen gelijk. De armoede blijft gelijk, lees het in de stukken! Dat is het verhaal. Voor de rest is het zo — ik zeg het nogmaals, ook tegen de volksvertegenwoordiger Van Baarle — dat iedereen in Nederland erop vooruitgaat. Iedereen gaat erop vooruit. Werkenden, uitkeringsgerechtigden, gepensioneerden. U kunt nog zo zwartgallig — ik noemde het al zuurlinks — daarop ingaan en erop reageren, maar het is niet zo! Kijk naar de cijfers van het CPB. Nederlanders gaan erop vooruit en ze krijgen nog tien andere mooie maatregelen ervoor terug. Ik zou mijn zegeningen maar tellen, want als de heer

Timmermans aan de macht was geweest, was dat allemaal anders geweest.

De voorzitter:
Afrondend.

De heer Van Baarle (DENK):

Het is niet vreemd dat de heer Wilders een zwartgallige reactie krijgt als dit de uitkomsten zijn voor Nederland, want wat de heer Wilders doet, dat zijn gewoon asociale keuzes. Asociale keuzes. Er staat letterlijk in de doorrekening van het Centraal Planbureau dat de armoede toeneemt ten opzichte van 2024. Wat heeft de heer Wilders afgesproken in dit hoofdlijnenakkoord? Dat de armoede niet mag toenemen ten opzichte van 2024. Die belofte in het hoofdlijnenakkoord kan hij dus al niet nakomen en dat heeft te maken met het feit dat hij al zijn beloftes — om de sociale huren te verlagen, om de btw te verlagen, om de accijns op benzine te verlagen — voor de macht bij het grofvuil heeft gegooid en voor meer dan 1 miljard VVD-maatregelen uitvoert om belastingkortingen te geven aan aandeelhouders, aan grote bedrijven en aan mensen die het niet nodig hebben.

Voorzitter. Hier staat gewoon de belichaming van guur, rechts, asociaal beleid.

De heer Wilders (PVV):

Voorzitter. Hier staat de belichaming van sociaal, stevig beleid. Wat is er asociaal aan het verlagen van de energiebelasting? Wat is er asociaal aan het bevriezen en met 60% verlagen van het eigen risico? Waar mensen die het niet kunnen betalen nu worden tegengehouden om naar de apotheek of naar het ziekenhuis te gaan, gaan wij dat met miljarden verlagen. Wat is er asociaal aan het verhogen van de huurtoeslag? Wat is er asociaal aan het verhogen van het kindgebonden budget? Wat is er asociaal aan het verlagen van de accijns op brandstoffen, ook volgend jaar? Dat zijn allemaal sociale maatregelen waar iedereen in Nederland, werkend en niet-werkend, profijt van heeft. Dus nogmaals: ik ben supertrots op dit pakket en ik ben ervan overtuigd dat de Nederlanders dit ook zeer zullen waarderen.

De voorzitter:

We gaan in dit interruptierondje mensen beluisteren die we hier al even gehoord hebben, maar dat geeft niet. Ik hoop wel dat u het allemaal kort en puntig kunt doen. De heer Bontenbal stond er als eerste.

De heer Bontenbal (CDA):

Mooi om te horen dat de PVV en ook de andere nieuwe coalitiepartijen zo veel waarde hechten aan het CPB. Dat belooft heel veel goeds. Ik wil even terug naar het punt van wat er níet is afgesproken. Er zijn best wel wat onderwerpen waarover niets in het akkoord staat en ik denk dat je daar goede afspraken over moet maken binnen een nieuwe coalitie. Er zijn twee smaken. Of het is continuering beleid, voortzetting van het huidige beleid. Mij lijkt dat je dat besproken hebt aan tafel. Of het is een vrije kwestie, waardoor fracties initiatieven mogen ontplooiën in Tweede en Eerste Kamer om iets anders te doen. Daar moet u toch

afspraken over hebben gemaakt? Anders loopt het namelijk mis. Dan denk ik aan pensioenen. Wat heeft u op het gebied van pensioenen met elkaar afgesproken? Maar ik denk bijvoorbeeld ook aan klimaatbeleid. We hebben een Klimaatwet waarin staat dat 55% CO₂-reductie bereikt moet worden.

Ik neem aan dat dat staand beleid is en dat dat dus door gaat, oftewel klimaatbeleid wordt niet door de shredder gehaald. Blijft de stikstofwet in stand? Ik neem aan dat dat staand beleid is en niet een vrije kwestie. Dan de luchtvaart. Ik zie verschillende partijen al draadjes twitteren waarin ze hele verschillende interpretaties geven van de toekomst van de luchtvaart in Nederland, bijvoorbeeld over de vraag of Lelystad wel of niet open moet gaan. Er zijn nogal wat kwesties die niet opgeschreven zijn, maar waarin wel grote verschillen van inzicht zijn tussen deze partijen. Kunt u daar wat meer duiding aan geven, ook op de onderwerpen die ik net noemde?

De heer Wilders (PVV):

Nee, ik kan niet op al die onderwerpen ingaan. Dat ga ik ook niet doen. Ik ga niet nu het akkoord erbij nemen en per punt zeggen wat er wel of niet is besproken. Dat ga ik niet doen. Ik heb al geantwoord op de vraag over pensioenen. Er staat niks over in het akkoord, dus ik ga ervan uit dat dat betekent — dat weet ik ook — dat de Kamer daarin initiatieven kan nemen. Wat ik al zei: je wint wat en je verliest wat. Ik vrees dat de klimaatdoelstellingen zullen blijven, wat punten daargelaten die we eruit hebben weten te slepen. Ja, dat hebben we dan verloren als PVV. Kijk, u moet het ook met wat logica bekijken. Als wij bijvoorbeeld die doelstellingen hadden aangepast, dan had het er wel gestaan. Dan hadden wij daar wel iets opgeschreven.

We hebben sommige dingen op klimaat bijvoorbeeld wel veranderd. Ik noem dat die verhoogde CO₂-heffing wordt teruggedraaid. Ik noem dat wij als het gaat om vissers en windmolens op zee — dat is toch wel een doorbraak — het volgende hebben bereikt. Waar het voorheen zo was dat er eerst windmolens op zee kwamen en we dan pas keken welke ruimte er is voor vissers, staat er nu in het akkoord dat er eerst wordt gekeken naar de ruimte voor vissers en dan pas naar de windmolens. Maar als het gaat om klimaat, noem ik bijvoorbeeld ook het feit dat het verplicht installeren van de warmtepomp wordt geschrapt. Heel veel Nederlanders zijn daar heel blij om. Ik heb daar heel veel reacties op gehad, als het gaat om klimaat. Er zijn dus maatregelen, zoals het schrappen van de warmtepomp. Dat is een geweldige maatregel. Heel Nederland is blij dat ze dat gekke ding niet meer verplicht hoeven aan te schaffen; u ziet dat ik het nog steeds niet kan laten als ik ergens echt iets van vind. Maar eerlijk is eerlijk: helaas hebben wij onze handtekening onder de rest van die gekkigheid gezet.

De heer Bontenbal (CDA):

Beginnen over de hybride warmtepomp en energie lijkt me gevaarlijk met allemaal energiewoordvoerders hier in de zaal. Het gaat over de hybride warmtepomp en het zorgt met name bij de laagste inkomens ...

De heer Wilders (PVV):

Ik had er niet over moeten beginnen.

De heer **Bontenbal** (CDA):

Nee. Dat is uw eigen schuld. Het zorgt met name bij de laagste inkomens, namelijk die 30% in de sociale huur, dat er 50% van de gasvraag af gaat, terwijl ze daar zelf niet voor hoeven te betalen. Dus met name de mensen met de laagste inkomens zijn de sjaak door deze maatregel. Overigens gaat Europa ook met een aanpassing van die richtlijnen komen, dus die hybride warmtepomp wordt in 2029 via Europa gewoon alsnog genormeerd ...

De heer **Wilders** (PVV):

Dat moeten we dan gaan tegenhouden.

De heer **Bontenbal** (CDA):

... dus ik denk dat u wat dit betreft een kat in de zak heeft onderhandeld. Het punt is: die 55% blijft staan. Dat hoor ik. Het is dus een continuering van het beleid ...

De heer **Wilders** (PVV):

Ik vrees het wel.

De heer **Bontenbal** (CDA):

... op het gebied van klimaat. Elke maatregel die u schrappt, moet straks dus gecompenseerd worden met andere maatregelen en dat zijn maatregelen die doorgaans veel minder fijn zijn. Ik snap dat sommige mensen die windmolens op zee vervelend vinden voor het uitzicht, maar als die er niet komen, zullen er andere maatregelen genomen moeten worden die mensen waarschijnlijk vaak meer pijn doen. Beseft u dat?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik heb het niet over mensen en hun uitzicht gehad. Ik heb het over vissers gehad. We hebben ook vissers op bezoek gehad. Sommigen stond het huilen nader dan het lachen. De visserij werd helemaal kapotgemaakt. Voor zover ze nog kotters over hadden en ze nog konden vissen, werd het hun onmogelijk gemaakt doordat er bijvoorbeeld op zee allemaal windmolenparken waren waarin zij niet konden vissen, omdat de omgeving gevaarlijk was. Het kostte onze eigen vissers gewoon hun brood! Dus ik heb het niet over het uitzicht van mensen — dat neem ik ook serieus — maar ik heb het hier over een passage in het akkoord, waarin wij gewoon zeggen: vissers eerst. Onze vissers moeten een goede boterham hebben. Dat is belangrijker dan die gekke windmolens op zee. Dan kunt u het wel hebben over "de doelen halen", maar mijn doel is om de vissers in Nederland niet kapot te maken. De mevrouw van BBB, mevrouw Van der Plas, heeft zich daar zo mogelijk nog sterker voor gemaakt. Die heeft ook "Visserij" als eerste na "Landbouw" in de naam van het ministerie weten te krijgen. Wij vinden het alle vier, en de BBB en PVV misschien wel voorop, van belang dat we voor die vissers sommige maatregelen zoals deze moeten aanpassen. Dat heeft niks met uitzicht te maken. Dat heeft te maken met opkomen voor de mensen die al honderden jaren lang bij onze cultuur in Nederland horen en nu helemaal worden kapotgemaakt.

De heer **Bontenbal** (CDA):

Correctie. Daar heeft u gelijk in. Het gaat ook over de vissers, dus dat geef ik u meteen mee. Mijn punt was natuurlijk

wat betreft die 55%: als je maatregelen schrappt, zul je andere moeten nemen. Je zadelt een bewindspersoon die deze paragraaf moet uitwerken, straks op met allerlei nieuwe maatregelen nemen om dat 55%-doel te halen. Tenzij u zegt "ik ga me er gewoon niet aan houden"; dan hoor ik dat graag. Wat gaat u met die stikstofwet doen? Wat is daarover afgesproken in deze coalitie?

De heer **Wilders** (PVV):

Wat er op papier staat ... Nogmaals, ik ga niet van al die punten nu zeggen wat we ... Wat we hebben afgesproken, is wat u leest. Dat hebben we afgesproken en voor het overige ga ik ze niet becommentariëren, van nationale veiligheid tot weet ik wat dan ook. Het is gelukkig een redelijk beperkt ... Nou ja, "beperkt" ... Het is een redelijk beperkt — nou ja, "beperkt"; voorzitter, ik zeg het nog een keer — akkoord geworden, maar ik ga niet alles becommentariëren wat wij daar nog verder hebben besproken. Er zijn geen concrete afspraken gemaakt. Dit is de logica die daarvoor geldt. Daar zult u het mee moeten doen. Met klimaat heeft u misschien gelijk en misschien niet. Voor mij is dat in ieder geval reden om deze bewindspersoon niet te claimen als PVV.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Ik ben toch even aan het puzzelen. Er zit namelijk een lichte inconsistentie in het altijd zo heldere betoog van de heer Wilders. Aan de ene kant las ik niet in het akkoord dat het klimaatdoel van 55% bleef staan. Maar dat heb ik nu geneeerd. Dat is helder. Ik voel ook instemming daarover in de zaal. Maar er staat niets in het Klimaatakkoord over stikstof, over hoe we verder gaan met het toeslagenschandaal en over hoe we verder gaan met de afhandeling in Groningen, met de commissie-Van Geel. Mijn beeld is als volgt. Over het een, klimaat, zijn uiteindelijk wel een soort van afspraken gemaakt, want die 55% staat. U heeft dus een aantal dingen bereikt en een aantal dingen niet. Op het gebied van stikstof gaan we echter de mist in. We gaan misschien een nieuw soort stikstofuik in. I don't know; we gaan het ontdekken. Maar wat gebeurt er dan met al het andere? Hoe zit dat?

De heer **Wilders** (PVV):

Kijk, we moeten het nog allemaal uitvinden. Het is voor het eerst dat we een extraparlamenteair kabinet krijgen, met een eigen programma. Ik denk dat het in de praktijk als volgt gaat werken. De Kamer heeft in ieder geval alle ruimte bij zaken die niet in het akkoord staan. We hadden het net al over het kabinet. Ik denk dat het logisch is dat als het gaat over iets wat in strijd is met het hoofdlijnenakkoord, je je dan op glad ijs begeeft. Ik denk dat dat niet kan. Als er iets nieuws komt of gebeurt of als er onderwerpen zijn waarvan u zegt dat ze belangrijk zijn en een oplossing behoeven, dan kan het kabinet met iets komen. Dat is namelijk niet in strijd met wat in het hoofdlijnenakkoord staat. Aan de ene kant kan dat dan misschien met de coalitiepartijen, maar aan de andere kant moet er dan misschien met andere meerderheden, niet zijnde de coalitiepartijen of met een deel van de coalitiepartijen, zaken worden gedaan. Dat is prima. Dat is juist de bedoeling van dat extraparlamenteaire. Maar laten we even zeggen dat de basis moet zijn dat het niet afwijkt van wat in het akkoord staat. Niet alles staat echter in het regeerakkoord. Daarom kan het kabinet ook een hoop doen.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Maar we hebben niet alleen een tekst; we hebben ook de cijfers. Mijn zorgen nemen dan wel toe. Ik ben het helemaal eens met de heer Wilders dat we werk moeten maken van de Lelylijn en dat we aan de slag moeten met de Nedersaksenlijn, maar ik zie daar geen geld voor. Ik ben het eens met de heer Wilders dat we werk moeten maken van de afhandeling van het toeslagenschandaal en de commissie-Van Geel en het rapport over Groningen. Maar daarvoor zit geen geld in de financiële bijlage. Bent u daar ook aan gebonden, of mag u daarin gaan schuiven, ook als wij samen tot meerderheden komen op zaken waarvan wij denken "dit moet net even een tikkie beter"?

De heer **Wilders** (PVV):

Dit is dan geen regulier kabinet, maar het is wel te vergelijken. Je kan alleen van wat je hebt afgesproken, dus wat op papier staat, de afspraken en de financiële plaat, afwijken als je het daarover alle vier eens bent. Over iets wat er niet staat kunnen andere meerderheden worden gezocht en gevonden. Dat is juist het mooie van een extraparlamenteair kabinet. Het is hartstikke goed dat dat kan. Dat geeft ook meer ruimte aan de oppositie in de Kamer om invloed te hebben op het beleid. Het is niet zo dichtgetimmerd als bij een regulier meerderheidskabinet. Dat is het verschil tussen extraparlamenteair en regulier. Maar van de financiële plaat en de afspraken die op papier staan kan je eigenlijk alleen afwijken als alle vier de partijen die het hebben opgeschreven het daarmee eens zijn.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Maar dan is het toch wel wonderlijk, want dat betekent dat alles wat gratis veranderd kan worden, met z'n allen gaat — daar kan iedereen wat van vinden — maar dat alles wat geld kost in het extraparlamenteaire kabinet ... Daar zit een financiële plaat achter. Voor de mensen thuis: dat betekent gewoon dat het op nul uit moet komen. Het is heel terecht dat je daar niet zomaar in gaat schuiven, maar daarmee zit het wel vast, behalve als deze vier partijen het eens zijn over een verschuiving. Dus als je zegt "wij willen die Lelylijn of die Nedersaksenlijn verder realiseren" of "wij willen de kinderarmoede verder verlagen" — in 2024 wordt dit niet gerealiseerd, want de kinderarmoede stijgt door van 4,8% naar 5,3%, wat betekent dat 17.000 kinderen meer in armoede zitten, nota bene een kwart van de stad Deventer het komend jaar; moet je nagaan! — dan zullen alle vier die partijen het weer eens moeten zijn. Dan klinkt een extraparlamenteair kabinet wel als iets waarmee je als Kamer meer lucht, meer kans hebt — daar ben ik blij mee — maar als dat vervolgens eigenlijk gratis bier blijkt voor de oppositie, in de zin van "u mag met mooie ideeën komen, maar wij veranderen niks aan deze plaat", dan weet ik wel wie hier de onderhandelingen gewonnen heeft, en dat is dan gek genoeg niet de heer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):

Maar weet u, iets staat op de plaat. Stel, er wordt iets toegevoegd waar de coalitiepartijen geen moeite mee hebben, dan kan dat gewoon. U heeft het over armoede. Ik denk dat deze vier partijen ook willen dat die armoede verder daalt en dat wij de komende tijd misschien zelf wel met voorstellen kunnen komen, als het nodig is met corrigerende voorstellen. Maar we moeten het er wel met z'n vieren over eens zijn. Maar de Kamer — dat is de bedoeling van dit project

— heeft meer ruimte. Het kan niet de basis van de afspraken raken, maar de regering kan daarbinnen wel voorstellen doen. Daarom komen ze ook met een eigen programma. Misschien hebben ze ook wel voorstellen om punten ... Ik hoop dat eigenlijk ook, dat ze hun eigen stempel zetten op hun eigen akkoord. Het is ook van hen, niet van ons. De Kamer kan daar wat mij betreft maximaal een rol in gaan spelen.

De heer **Jetten** (D66):

Grote beloftes van de heer Wilders. Nederland weer op één en zelfs de zon gaat weer schijnen, beloofde hij vorige week bij de presentatie. Maar sindsdien zien we ondergelopen campings en kelders in Limburg en een wolkbreuk in zo'n beetje elk dorp. Het zal vast toeval zijn, maar misschien staat het ook symbool voor die donkere financiële wolken die boven uw akkoord hangen. Het CPB heeft het ons gisteren al voorgerekend. Het kabinet-Wilders I wil de hand gaan ophouden in Brussel en hoopt daar dan 1,6 miljard te gaan ophalen. Het CPB zegt: boterzacht, op zijn hoogst 0,5 miljard. Maar waarschijnlijk nul omdat u dat in Brussel helemaal niet voor elkaar gaat krijgen. De heer Wilders zei het net zelf: dan zijn we gehouden aan de afspraken in het akkoord en in de financiële bijlage. Die is eigenlijk heel helder: als dat geld uit Brussel er niet komt, dan gaat u met een kaasschaaf over alle begrotingen heen. Klopt het, zo vraag ik aan de heer Wilders, dat er dan voor honderden miljoenen wordt bezuinigd op de zorgbegroting en dat ook uw belofte over de halvering van het eigen risico meteen op glad ijs komt te staan?

De heer **Wilders** (PVV):

Dit is een als-danvraag waar ik geen antwoord op geef. Ik sta achter onze afspraak. Ik heb gezien wat het CPB schreef. Uw vraag is legitiem, maar ik geloof dat het wél kan. Ik hoef omdat het CPB het opschrijft, het niet per se met die analyse eens te zijn. Ik denk dat het kan. Ik denk dat wij in Nederland best wat steviger mogen onderhandelen. Ik heb gezien dat het CPB schreef dat als je dat te hard doet, je op andere punten weer nadeel kunt ondervinden. Maar het kan wel. We kunnen best een keer stevig naar Europa gaan en zeggen: jongens, als een van de grootste nettobetalers in de Europese Unie hebben we echt wel meer dan ons steentje bijgedragen — we hebben trouwens eerder ook weleens kortingen gehad — maar nu, nu er een frisse politieke wind waait in Nederland, willen we graag dat dit bedrag er komt, want dat hebben we nodig. Ik ga ervan uit dat dat lukt. Dat is één. Twee. Ik heb het hier al eerder tegen uw collega of tegen uzelf gezegd: het is onderhandelingstechnisch heel onhandig, als leider van de grootste regeringspartij, om nu te gaan preluderen wat er gaat gebeuren als het niet lukt. Voor als men in Brussel meeluistert, is de boodschap, ook van mijn partij: dit gaan we doen; dit gaan we regelen en we gaan met jullie in gesprek om dat voor elkaar te krijgen.

De heer **Jetten** (D66):

Het is natuurlijk een hele domme tactiek om je handje op te gaan houden in Brussel en daar allerlei beleid onderuit te willen schoffelen, terwijl Nederlandse bedrijven hun geld verdienen in de Europese open economie. We krijgen die migratiecrisis er alleen maar onder als we dat in Europa samen doen. We kunnen die klimaatcrisis alleen maar bestrijden als we dat in Europa samen doen. U gaat de

Nederlandse belangen dus tegenwerken door in Brussel zo bokkig te gaan doen.

Maar mijn vraag gaat heel concreet over de afspraken die u zelf heeft gemaakt in dit akkoord. U heeft daarin afgesproken dat als er financiële tegenvallers zijn, er een kaasschaaf over alle departementale begrotingen gaat. Ja of nee? Ik zal het toch even voor u uitrekenen. Dat gaat dan naar rato van de begroting, dus hoe groter de begroting, hoe meer geld eraf gaat. Voor Volksgezondheid is dat 20%. Gaat deze loze belofte van 1,6 miljard uit Brussel niet lukken, dan moeten we dus 300 miljoen bezuinigen op VWS. Dat is geen als-danvraag. Ik vraag nu: staat uw handtekening dan echt onder die financiële afspraak met de VVD en gaat u bij een tegenvaller bezuinigen op de VWS-begroting?

De heer **Wilders** (PVV):

U zegt dat het geen als-danvraag is, maar u zegt drie keer "als" en "dan". Dat gaat niet gebeuren. Ik ga ervan uit dat dat bedrag wordt gehaald in Europa. Ik ga niet, al vraagt u het nog vijf keer, zeggen: als dat niet gebeurt, dan doen we a of b. Ik denk gewoon dat het lukt; het moet ook lukken. Brussel luistert waarschijnlijk mee. We betalen miljarden. Meer dan 10 miljard betalen wij per jaar aan de Europese Unie, aan Brussel. Nederland is, zoals ik al zei, een van de grootste nettobetalers aan de Europese Unie, zo niet de grootste. Dat mag dus best wel een tandje minder. Ik zeg niet dat het allemaal weg moet, maar wel dat we van die vele miljarden eens een keer voor onze eigen mensen wat geld terug mogen halen om hier aan lastenverlichting te besteden. Want dat doen we: we besteden dat geld aan die lastenverlichting in Nederland. We moeten dat kunnen doen. Ik ga ervan uit dat we dat kunnen doen. Ik ga dus niet mee met de redenering van: wat als het niet lukt?

De heer **Jetten** (D66):

Het wensdenken en het financiële dromen dat de heer Wilders hier laat zien, zo idealistisch zijn ze op de meest linkerflank in deze Kamer nog niet. U bevestigt hier dus eigenlijk dat uw handtekening staat onder die afspraak in het akkoord dat er wordt gekaasschaafd op alle begrotingen. U gaat dus al die mooie beloftes van het halveren van het eigen risico en van het investeren in veiligheid en zorg allemaal niet waar kunnen maken, omdat we bij de eerste de beste begroting al geld uit onze begrotingen moeten gaan halen. Daarmee komt u die prachtige beloftes aan Nederlanders niet na. U staat hier dus ook geen eerlijk verhaal te vertellen.

De heer **Wilders** (PVV):

Het eerlijke verhaal is dat wij meer dan 10 miljard per jaar aan de Europese Unie bijdragen als Nederland. Wij zeggen nu dat het wel een onsje minder mag. Dat is een heel redelijk verzoek. De Nederlanders staan daar om te springen, want dat doet ons geen pijn en we kunnen dat rechtstreeks aan de Nederlandse belastingbetaler teruggeven. Dat gaat gewoon lukken. Ik geloof in de redelijkheid. Het is een redelijk voorstel. U komt meteen weer met hele donkere wolken: als dat niet lukt, gaat u dan daarin snijden en daarin snijden? Die tijd van links negativisme in het kabinet is gelukkig voorbij. U heeft gelijk: dat zit aan die kant. Wij zijn positief. Wij komen op voor Nederland en we gaan dit voor elkaar krijgen.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):

Uiteraard hebben de kiezers die op de heer Wilders hebben gestemd, allemaal de verwachting dat hij de problemen allemaal zal oplossen zoals hij dat voor de verkiezingen heeft beloofd. Uiteraard. Ik heb al gezegd dat hem dat met asiel niet gaat lukken. Maar dat gaat hem ook op andere terreinen niet lukken. Hij vroeg net: wat is nou asociaal? Asociaal is dat in dit land, een van de rijkste landen van de wereld, aan het einde van de periode waar u verantwoordelijkheid voor draagt 17.000 kinderen meer in armoede zullen leven dan vandaag. En dat is totaal onnodig. Asociaal is ook om van tevoren, voor de verkiezingen, te beloven dat het minimumloon omhooggaat. Dat is namelijk wel in lijn met de commissie die door de heer Omtzigt is opgericht. Maar die zegt ook dat je alleen echt iets aan armoede doet als je structureel inkomens verhoogt. Het minimumloon verhogen betekent de uitkering verhogen als die gekoppeld is. Dat betekent de AOW verhogen; dat doet u niet. Asociaal. Asociaal is ook de WW-periode inkorten. U heeft zelf dat woord "asociaal" gebruikt toen een CDA-minister het voorstelde. Nu doet u het zelf. Dat raakt echt de oudere werknemers. Die kunnen dan nog in de bijstand komen en mogen misschien hun eigen huis opeten. Het is ook asociaal dat u niets doet voor de zware beroepen. Daar zitten mensen op te wachten. Dat moet gebeuren. Het is ook asociaal dat u, weliswaar veel later dan u hebt beloofd en veel geringer, de eigen bijdrage vermindert, maar chronisch zieken daar niets mee opschietaat, nul. Hun bijdrage wordt erdoor gekort en per saldo gaan ze er niet op vooruit. Dat zijn een paar dingen die ik asociaal vind. Ik vind dat u de verantwoordelijkheid heeft om die dingen te corrigeren, zodat u in lijn blijft met het minimum van wat u beloofd heeft voor de verkiezingen.

De heer **Wilders** (PVV):

We hebben ongekende aantallen miljarden voor lastenverlichting. Dat is lastenverlichting voor burgers en inderdaad ook lastenverlichting voor bedrijven, van rode diesel tot renteaftrek; oké, dat ook. Prima. Maar er is heel veel voor de middeninkomens en ook heel veel voor de onderkant. Dat is gewoon honderd procent sociaal beleid. Dat is honderd procent sociaal beleid. Dat wettelijk minimumloon van u heeft de Eerste Kamer afgeschoten. Wij hebben daar in de Eerste Kamer voor gestemd, maar de Eerste Kamer heeft die wet afgeschoten. Dat hebben wij niet gedaan; dat heeft de Eerste Kamer gedaan. We hebben het inderdaad niet voor elkaar gekregen om opnieuw die maatregel te nemen binnen deze coalitie, maar we hebben in de Tweede Kamer en in de Eerste Kamer voor die wet gestemd. Die is daar, niet door ons, afgeschoten. Volgens mij moet u dat, als u eerlijk bent, toegeven. Maar we hebben nu niet voor elkaar gekregen dat die wet terugkomt.

We hebben heel veel andere dingen wel voor elkaar gekregen. Zowel u als de SP — ik ga het lijstje niet voor de tachtigste keer opnoemen — gaat daar helemaal aan voorbij. Het gaat er de mensen uiteindelijk om wat ze netto in hun portemonnee overhouden. Iedereen gaat erop vooruit; dat is het nieuws van het CPB vandaag. Dat zijn mensen met een uitkering, mensen met een pensioen, de werkenden; iedereen gaat erop vooruit. We besteden daar miljarden aan. In een tijd die economisch niet de meest gunstige is, zijn wij daar toch toe in staat. We doen dat in een tijd waarin we uiteindelijk iets minder overheidsuitgaven hebben; we geven als overheid iets minder uit. Dat is ook de conclusie van het CPB over dit pakket. We geven in totaal

minder geld uit en zorgen ervoor dat we binnen het tekort blijven. Tegelijkertijd zijn we toch in staat om voor iedereen een plusje te regelen. U moet hiervoor applaudisseren. Ik snap wel dat dat u niet uitkomt en dat u het liefste wil dat dit kabinet ... Ik snap dat die CPB-cijfers u eigenlijk tegenvielen. U had liever gewild dat er had gestaan dat de koopkracht in de min gaat, dat de werkloosheid stijgt en er geen werkgelegenheid is. Dat is allemaal niet het geval. Alle seinen staan op groen in een economisch moeilijke tijd, in een tijd waarin wij om het tekort terug te dringen de overheidsuitgaven kleiner maken. Toch zorgen we ervoor dat iedereen wat extra's krijgt. Ik kan het om politieke redenen begrijpen, maar verder ben ik totaal verbaasd dat al die linkse partijen niet zeggen: het is geweldig wat jullie hebben gedaan. Ik had het begrepen als jullie hadden gezegd: het is misschien te weinig; mag het niet wat meer? Maar dat u nou zo zwartgallig doet over een heel mooi, rooskleurig plaatje, vind ik onbegrijpelijk.

De heer Timmermans (GroenLinks-PvdA):
Onbegrijpelijk vind ik het dat ik signaleer dat meer dan 17.000 Nederlandse kinderen die nu nog niet in armoede zitten, in de komende jaren in armoede terecht zullen komen. Dat is asociaal. Als u al zo veel uit te geven heeft, had u er best wat aan kunnen doen waardoor dit niet nodig was. Ik vind het ook onbegrijpelijk dat mensen die chronisch ziek zijn niets hebben aan de verlaging van de eigen bijdrage aan de zorg. Onbegrijpelijk. Bovendien vind ik het onbegrijpelijk dat u alles ... Het CPB zegt: sommige mensen gaan er wel €8 per maand op vooruit. Nou, vette bek. Maar onbegrijpelijk vind ik ook waar het op gebaseerd is. De financiële doorrekening is zo op drijfzand gebouwd, zoals het CPB ook aangeeft, dat u zodra het tegenvalt met de kaasschaaf over alle departementen heen zult moeten gaan. Dan zijn de grote departementen de sjaak, want dan gaan er honderden miljoenen af bij de zorg, honderden miljoenen af bij het onderwijs, honderden miljoenen af bij Sociale Zaken. Dan bent u asociaal bezig. Er valt geen enkele andere conclusie te trekken. U drijft op wensdenken. U zult op de koffie komen. Daar zullen de gewone Nederlanders een hoge prijs voor betalen.

De heer Wilders (PVV):
Nou ja, één tip: die interruptie is echt veel te lang om bij de mensen te blijven hangen. Ik weet zelf al niet meer waar u mee begon. Maar goed, laat ik het proberen samen te vatten: u bent er niet blij mee. Is dat ongeveer de samenvatting? Nou, wij zijn er wel blij mee. Wij vinden het een hartstikke goede, sociale maatregel. En ja, ik vind het heel jammer dat u alleen maar negatief doet en niet positief.

De heer Timmermans (GroenLinks-PvdA):
Ik zal blijven opkomen voor de 17.000 kinderen die dankzij u in de armoede terecht zullen komen. Die komen nog bovenop al die kinderen die al in armoede leven. Ik zal blijven opkomen voor al die mensen in Nederland die niet rond kunnen komen en die door u niet geholpen worden.

De heer Wilders (PVV):
Ja, en ik zal blijven opkomen voor al die miljoenen Nederlanders die er vandaag met dit akkoord op vooruitgaan.

De heer Dijk (SP):
Ik was nog vergeten om proficiat te zeggen tegen de heer Wilders, want er ligt in ieder geval een akkoord. Het is een akkoord op hoofdlijnen. Dat was ook beloofd. Ik ben de afgelopen weken veel op bezoek geweest bij verschillende bedrijven. Ik ben bijvoorbeeld bij Scania geweest en ik ben nog bij de mensen van Nedcar geweest, een bedrijf dat helaas gesloten is. Ik ben bij verschillende bijeenkomsten geweest van schoonmakers, zorgverleners, politieagenten. Het zijn allemaal mensen die keihard werken. Het is de werkende klasse die dit land constant draaiende houdt en die het échte geld verdient. Winsten van 390 miljard euro in 2022 en exact dezelfde winsten nog een keer in 2023. Kom dus niet aan met "het gaat economisch niet zo lekker". Wat een kolder! 390 miljard euro winst. We kunnen alles betalen wat sociaal noodzakelijk is. Daarover gesproken: iets wat in dit akkoord ontbreekt, zijn de zware beroepen. Dat heb ik andere partijen ook al horen zeggen. En het is interessant als dingen in een hoofdlijnenakkoord ontbreken, want dit gaat mensen echt aan. Onder Rutte I gaf u na tien uur de AOW-leeftijd weg. Nu ligt er een pensioenwet, met overigens een hogere AOW-leeftijd: 57 jaar, en die loopt nog verder op. Nu ligt er een pensioenwet met een casinopensioen en is er niks geregeld voor zware beroepen. Ik somde ze net op. Ik wil u vragen hoe het kan dat iets wat zó cruciaal is voor de werkende klasse waar ik het net over had, niet in een hoofdlijnenakkoord staat.

De heer Wilders (PVV):
Misschien omdat het een hoofdlijnenakkoord is?

De heer Dijk (SP):
Dan heeft het voor u blijkbaar geen politieke prioriteit om iets te regelen voor die zware beroepen.

De heer Wilders (PVV):
Natuurlijk, natuurlijk, ik ...

De heer Dijk (SP):
Dit speelt in de samenleving, meneer Wilders. Het zijn mensen die pijn hebben aan hun enkels, aan hun knieën, in hun rug. Zij hebben jarenlang gewerkt, in de productie, in de schoonmaak. De politieagent. U kent ze wel. Zij hebben zware beroepen. Dat zet je toch in een hoofdlijnenakkoord? U hoeft niet helemaal uit te kristalliseren wat u doet met zware beroepen of met de pensioenen. Dat jullie het daar niet over eens zijn geworden, snap ik wel.

De heer Wilders (PVV):
Kijk, we hebben ... O, sorry.

De heer Dijk (SP):
Ik herhaal de vraag en ik hoop dat u ook gewoon een antwoord geeft. Waarom staat dat niet in dit akkoord?

De heer Wilders (PVV):
Nou, omdat in dit akkoord alleen deze hoofdlijnen staan. Dat doet niets af aan het feit dat "zware beroepen" een belangrijk onderwerp is. Ik had gewild dat we het voor elkaar hadden gekregen om hierin voor hen wat te regelen.

Dat is me niet gelukt. Ik heb al gezegd dat pensioenen, de pensioenwet, een vrije kwestie is waarover de Kamer later voorstellen kan doen. Dat kunnen wij doen en dat kunnen andere fracties doen. Dat staat dus allemaal nog open. Het kabinet zal dat niet doen, maar wij kunnen dat wel doen. En ja, weet u, we hebben een hele hoop mooie dingen voor elkaar gekregen, maar niet alles. Ja, zo is het, zeg ik tegen de vertegenwoordiger van de SP, als je meeonderhandelt. Als je meeonderhandelt, dan zal je hier en daar wat binnenhalen, maar ook iets niet binnenhalen. U, de SP, zit daar en zegt: dit hoor ik niet en dat hoor ik ook niet. Ja, dat is makkelijk, want u zit niet hier. U heeft niet meeonderhandeld, u neemt geen verantwoordelijkheid, u heeft dat ook nooit gedaan en u zal dat waarschijnlijk ook nooit gaan doen. Dan kan je heel veel gaan roepen, maar dan lukt het niet, en daar hebben de mensen helemaal niets aan. Ik heb het al een keer eerder gezegd: wat heeft de SP nou voor elkaar gekregen voor die mensen? U gaat naar al die meetings toe. Dat siert u, maar wat heeft u voor die mensen voor elkaar gekregen? U heeft een hele grote nul, niets, voor die mensen voor elkaar gekregen. Wij hebben wél wat voor mensen voor elkaar gekregen, omdat wij gaan onderhandelen en verantwoordelijkheid nemen. En dan doet het ook pijn, ja. Dan zal ik een keer moeten zeggen: het doet mij pijn, maar voor die groep hebben wij helaas niets kunnen regelen. Maar voor andere groepen hebben we wél wat kunnen regelen. Dat is verantwoordelijkheid nemen in plaats van gemakkelijk aan de zijkant anderen de les lezen en zelf met je vijf zeteltjes in de oppositie zitten.

De heer **Dijk** (SP):

Zegt de heer Wilders nou dat hij niks gaat doen aan een regeling voor vervroegd uittreden? Dat heeft u niet geregeld, dus ik stel u de vraag waarom dit niet gebeurd is.

De heer **Wilders** (PVV):

Nee, ik zou dat graag doen ...

De heer **Dijk** (SP):

En ik zal u vertellen waarom ik die vraag stel. Omdat ik vind dat dit gefikst moet worden. Ik vind dat het gefikst moet worden voor die werkende klasse, de mensen die hun leven keihard aan het werk zijn, die aan het einde nog langer moeten doorwerken, door verschillende partijen hier. U noemt ze "zuurlinks", ik noem ze liberaal-rechts. Die laten de werkende klasse bloeden, constant. En ik vraag dit aan u en stel daarom ook een open vraag. Ik wil dat fiksen. Ik wil het voor elkaar krijgen dat er een regeling komt. Alleen, ik ben op zoek: is er dan een potje in dit hoofdlijnenakkoord, zijn er een paar miljarden waar dit extraparlamentaire kabinet uit kan gaan putten voor dit soort plannen? Kan ik met u ergens over onderhandelen, om wel zo'n regeling voor elkaar te krijgen? Is daar ruimte in? Want het gaat om die mensen, meneer Wilders. Het gaat om die mensen die, wat ik net zei, kapotte knieën hebben, kapotte enkels, een kapotte rug, of een ontzettend zware psychische belasting hebben gehad, zoals heel veel politieagenten. Dáár gaat het om. En daarom sta ik u die vraag te stellen, zonder dat ik zit te wachten op al die jij-bakken van u, en dat iedereen en alles de schuld krijgt van weet ik veel wat. Ik wil het gewoon fiksen voor die werkende klasse, dus ik verwacht ook een beetje een fatsoenlijk antwoord hierop. Komt er ergens boter bij de vis? Waar gaan we dat geld vandaan halen? Reageer daar maar eens een keer op!

De heer **Wilders** (PVV):

Nee. En ik blijf bij mijn antwoord: u wilt alleen maar dingen fiksen, maar u wilt er niks voor terugdoen. Onderhandelen betekent ... Je moet zetels halen. Je moet de kiezer overtuigen dat je niet alleen maar wat roept en vervolgens niks doet, zoals de SP al jaren doet. En vervolgens moet je aan de onderhandelingstafel gaan zitten en moet je gaan onderhandelen. Dan moet je zeggen "wij willen a, jij krijgt dan b; wat wil de rest?", en dan moet je tot een compromis komen. Dat is moeilijk, want dan moet je ook uitleggen aan de kiezers, behalve wat je wel hebt binnengehaald, wat je niet hebt binnengehaald. Maar dat is zoals het in een democratie werkt. Alleen maar hier naar de microfoon lopen en zeggen "we moeten het fiksen, we moeten fiksen, we moeten fiksen", zo werkt het niet in de politiek; zo kan het niet.

De heer **Dijk** (SP):

Voorzitter, dit is geen enkel antwoord ... Het is geen enkel antwoord.

De heer **Wilders** (PVV):

Volgens mij ben ik aan het woord. Het is een antwoord. Het is een antwoord dat u niet bevalt. En als u het anders wilt regelen, dan zult u gewoon een andere politiek moeten bedrijven.

De heer **Dijk** (SP):

Dit is geen enkel antwoord.

De **voorzitter**:

Ik doe interrupties in drieën, dus we gaan nu luisteren naar de heer Stoffer.

De heer **Stoffer** (SGP):

Ja, voorzitter. Ik dacht: na zuurlinks wordt het weleens tijd voor fatsoenlijk rechts.

De heer **Wilders** (PVV):

Kijk!

De heer **Stoffer** (SGP):

In de eerste plaats: hartelijke felicitaties voor de heer Wilders en ook voor mevrouw Van der Plas, de heer Omtzigt en mevrouw Yeşilgöz, voor dat het gelukt is om tot een akkoord te komen. Maar ik moet u eerlijk bekennen: ik had ook wel verwacht dat het zou lukken; met zulke informateurs kan het ook gewoon niet misgaan. En ik wil daar ook een compliment bij maken. Want voor zover ik het gevolgd heb, is dit akkoord — ik heb het hier in handen — tot stand gekomen zonder op zondag te onderhandelen. Dat is ongetwijfeld geweest om de heer Omtzigt, zoals hij gewend is, naar de kerk te laten gaan, maar ik zou zeggen: dit smaakt ook voor de SGP naar meer.

Goed, dan het akkoord zelf. We komen daar straks natuurlijk op terug in onze bijdrage. Maar één ding waar ik in ieder geval blij verrast door was, zijn de uitgaven voor defensie. Er wordt gezegd: "De uitgaven aan Defensie, waarvan de taken grondwettelijk zijn verankerd, worden in lijn gebracht

met de NAVO-norm van ten minste 2% bbp en wettelijk vastgelegd". Nou, dat hebben wij juist gisteren als SGP naar buiten gereden, samen met een heel aantal andere partijen, waaronder BBB, NSC en VVD. Mijn heel concrete vraag is: kan ik, gezien dit akkoord, ook rekenen op de steun van de PVV voor dit wetsvoorstel dat nu op tafel ligt?

De heer **Wilders** (PVV):

Laat u het mij zien, dan kijk ik ernaar. Op zich hebben we het hierin geregeld, dus als die wet daar in lijn mee is, zie ik niet in waarom we dat niet zouden kunnen doen. Maar ik wil het wel even graag lezen, als dat mag.

De heer **Stoffer** (SGP):

Deze wet is helemaal in lijn met wat hier voorligt. Dus als dat zo is ... En natuurlijk hebben die andere drie partijen daar ook naar gekeken. Ik ga ervan uit dat u dit allemaal uitonderhandeld heeft. En dan ga ik ervan uit, en ik zou daarop graag een bevestigend antwoord hebben, dat de heer Wilders, de PVV, dit ook steunt, want dat betekent ook dat er hier in dit parlement een ruime meerderheid is voor dit voorstel.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik zeg niet dat ik het steun als ik het niet gelezen heb. Dat zou u mij ook niet aanraden als fatsoenlijk rechts, om iets te steunen wat ik niet ken. Dus: de lijn lijkt mij sympathiek, de uitkomst ook, maar ik wil het toch graag eerst lezen. En als het zo is wat u zegt, dan zie ik niet waarom wij daar geen steun aan kunnen geven. Maar laat u het mij eerst zien.

De heer **Stoffer** (SGP):

We sturen het vandaag nog toe. Voorzitter, dank.

De **voorzitter**:

Dat is een toezegging. De heer Dassen.

De heer **Dassen** (Volt):

Ik hoor in de antwoorden van de heer Wilders nog wel veel onduidelijkheid. Het is nog vaag en er wordt vaak gezegd: "We moeten het nog verder uitwerken. We weten het nog niet precies. Als ..., dan ...". Maar er is eigenlijk één vraag waar ik toch wel een heel duidelijk antwoord op wil. We hebben op dit moment een grote oorlog op het Europese continent. We weten dat de heer Wilders eerder heeft aangegeven dat hij Oekraïne, financieel in ieder geval en ook anderszins, niet wil steunen. Nu zien we dat daarover in het akkoord wel één zinnetje staat. Ik zou toch ook graag van de heer Wilders horen hoe hij dan dat zinnetje gaat invullen. Betekent dat dat die steun dan ook gegeven gaat worden, zowel financieel, militair als humanitair, als er dit jaar nog extra steun gevraagd gaat worden?

De heer **Wilders** (PVV):

Volgens mij staat dat er toch? Ik zoek het even op. Kijk, mijn handtekening staat hieronder, onder de volgende zin: Nederland blijft Oekraïne politiek, militair, financieel en moreel steunen tegen de Russische agressie. Punt. Dus het antwoord is ja.

De heer **Dassen** (Volt):

Ik stel de vraag omdat ik de heer Wilders net ook heb horen zeggen dat, als het er niet staat, dat het er ook niet gaat komen. Dat zei hij over de situatie als het geld nog niet ingeboekt is. Dat is natuurlijk waar de zorg hier zit. Hoever is de heer Wilders bereid om te gaan?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik ga niet preluderen op hoever we bereid zijn te gaan. We steunen het en we blijven het steunen: daar hebben we onze handtekening onder gezet. Wij zijn goed voor onze handtekening. Wij zijn altijd goed voor onze handtekening, ook als we iets doen wat we niet willen. Dit willen we overigens wel, maar er zijn andere dingen die we misschien niet willen en toch hebben gedaan. Wij zijn betrouwbaar en goed voor onze handtekening. Dus we zullen het blijven steunen maar hoe en de mate waarin, dat is allemaal toekomstmuziek. Dat zien we dan wel. Maar op uw vraag of ik bereid ben dat dan ook te doen, is het antwoord gewoon volmondig: ja.

De heer **Dassen** (Volt):

Dus op het moment dat er een extra verzoek komt vanuit Oekraïne, of vanuit bondgenoten om extra materiële of financiële steun aan Oekraïne te geven, zal de heer Wilders dat beantwoorden met een volmondig ja?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik blijf bij de zin die in het hoofdlijnenakkoord staat dat wij Oekraïne politiek, financieel, militair en moreel zullen steunen tegen de agressie en dat zullen we dus ook blijven doen.

De **voorzitter**:

Mevrouw Ouwehand.

De heer **Wilders** (PVV):

In plaats van dat u nou blij bent, loopt u weg.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik had een vraag over iets wat ik de heer Wilders in antwoord op een interruptie, ik denk al een uur geleden, hoorde zeggen, maar er waren veel interrupties. Terechte vragen over of Nederland er nou op vooruitgaat of niet. Daarom dacht ik: ik wacht even af. Ik denk dat we het kunnen samenvatten met de aloude wijsheid hier in Den Haag: als je met de VVD onderhandelt, doe je er goed aan om na afloop je vingers na te tellen. Voor de lange termijn dreigen er namelijk gewoon hele reële bezuinigingen, waardoor iedereen erop achteruitgaat. Ik had dus een uur geleden al een vraag over de poppetjes die in het kabinet moeten komen en hoe dat dan gaat. Die vraag wil ik even toetsen bij de heer Wilders. Hoorde ik hem nou zeggen dat de partij die een poppetje heeft voorgedragen, die specifieke bewindspersoon in bescherming zal nemen of niet zal laten vallen? Heb ik dat nou goed gehoord?

De heer **Wilders** (PVV):

Niet zal laten vallen? Kijk, als de minister de Kamer verkeerd voorlicht of iets anders doet wat staatsrechtelijk niet door

de beugel kan, dan is er natuurlijk maar één conclusie. We gaan dus nooit blind achter mensen staan. In een normaal kabinet heb je ministers die bij een partij horen en ook door die partij worden gesteund. Nu is het zo dat de helft van die ministers van een partij komt en de andere helft komt niet van de partij, maar die zijn wel door de partij aangedragen. Dus die zijn niet van die partij, althans geen enkele minister is van de partij, maar is dienaar van de Kroon. Ik kan me wel zo voorstellen dat als iemand in de problemen komt... Dan heb ik het nogmaals niet over problemen die staatsrechtelijk niet door de beugel kunnen maar over een politiek probleem. Wij gaan mensen niet zonder enige ruggensteun laten zweven in politiek Den Haag. Het is ook logisch dat je die mensen waar het kan enige steun biedt. Ik denk dat dat heel normaal is. Nogmaals, we houden ons aan het onderscheid: 50% partij, 50% niet. Maar we gaan niet die andere 50% totaal negeren en doen alsof ze niet bestaan. Dat zou heel oneerlijk zijn naar die mensen. Het zou ook een onwerkbaar situatie zijn, vergeleken bij hoe het voor de rest is.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik wilde alleen maar even toetsen of ik het goed gehoord had, want in een parlementaire democratische rechtsstaat ben je in het kabinet gewoon verantwoording verschuldigd aan de Tweede Kamer. En ik dacht: wat zegt de heer Wilders nou? Verder wil ik mijn vragen graag bewaren voor het einde van het betoog van de heer Wilders, want volgens mij heeft hij nog meer spreektekst.

De **voorzitter**:

Ik stel vast dat de heer Wilders 1 minuut, 14 seconden is gevorderd in zijn spreektijd. Ik wens hem veel succes met de rest.

De heer **Wilders** (PVV):

Oké. Nou, voorzitter, dan gaan we voor het tweede deel. Ik zei het al: we hebben echt heel mooie dingen met elkaar afgesproken in de nieuwe coalitie. Het motto van ons vieren, althans van ons akkoord, is niet voor niets: hoop, lef en trots. Ik ben zelf bijzonder blij met de afspraken over het beperken van de asielinstroom. Die zijn voor Nederlandse begrippen ongekend stevig. Het is echt het strengste pakket ooit. We komen met een asielcrisiswet, met een asielbeslissing. We trekken de spreidingswet in. Er komt een waaier aan maatregelen om als Nederland tot de strengste van de Europese Unie te gaan behoren met betrekking tot het toelaten van asielzoekers. We gaan voor een asielopt-out in de Europese Unie, naar Deens voorbeeld. Er komt — ik sprak er net al even over — een wettelijk verbod op het geven van voorrang aan statushouders bij de toewijzing van sociale huurwoningen. En inderdaad: vanwege het feit dat ze statushouders zijn. Dat had ik eraan toe moeten voegen. Die voorrang was miljoenen Nederlanders een doorn in het oog. En nu verdwijnt die gelukkig.

We intensiveren de grenscontroles, de grensbewaking. En als er vanuit de EU herverdeling aan de orde is, kiezen we voor afkopen in plaats van opvangen. We scherpen de regels aan zodat criminele vreemdelingen sneller het land kunnen worden uitgezet. Niet meewerken aan uitzetting wordt strafbaar. We beperken de rechtsbijstand bij asielaanvragen en schaffen het hoger beroep af. Het zou me niet

verbazen als alleen al het presenteren van deze voornemens leidt tot een daling van de instroom.

Dit was het blokje asiel.

De heer **Bontenbal** (CDA):

Een hele korte vraag. Moet de aangekondigde asielcrisiswet passen binnen het bestaande Europese recht?

De heer **Wilders** (PVV):

We hebben de verklaring van 7 januari ondertekend. Alles moet conform alle regels en wetten zijn.

De heer **Bontenbal** (CDA):

Helder, dank u wel.

De heer **Wilders** (PVV):

En toch gaat het lukken.

Voorzitter. We doen veel meer dan alleen de asielinstroom beperken. We nemen ook stevige maatregelen om Nederland veiliger te maken. Ik noem de aanpak van de georganiseerde criminaliteit en straatterreur. Het bestrijden van het antisemitisme wordt door ons versterkt. Naast forse investeringen in de landbouw voor onze boeren, die uiteindelijk weer het respect krijgen dat ze verdienen, is er fors extra geld voor het bouwen van meer woningen en wegen. Ik zei het net al: we zijn blij met de lastenverlichting die er voor Nederlanders aan komt. En ja, ook dat zei ik al: er zijn ook pijnlijke bezuinigingen, zoals de btw.

We hebben niet alles uit ons verkiezingsprogramma gekregen. Het is ook heel eerlijk dat ik dat tegen Nederland zeg: we hebben niet alles uit ons verkiezingsprogramma gekregen. Maar onderhandelen met vier partijen is geven en nemen, compromissen sluiten en verantwoordelijkheid nemen. Dat hebben we gedaan. Al met al is het een hartstikke mooi pakket geworden. De koopkracht stijgt, de werkgelegenheid stijgt, de werkloosheid daalt, de armoede daalt en het EMU-tekort blijft met 2,7% ruim 10% onder de 3%.

Voorzitter. Als bonus gaan wij ook nog regeren. De PVV komt in het kabinet. Er gaat een nieuwe wind waaien in Den Haag. Wij gaan Nederland sterker maken, zodat de zon in ons mooie land weer gaat schijnen en Nederlanders weer trots kunnen zijn op hun eigen land.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Er is nog een enkele vraag, zie ik.

De heer **Jetten** (D66):

Ik hoor nogmaals de belofte dat de zon weer gaat schijnen, maar het weerbericht geeft vooralsnog vooral een error. Dit debat laat ook zien dat het coalitieakkoord vol staat met hele mooie dromen en beloftes, maar dat het is gebouwd op financieel drijfzand. Of het ook allemaal echt wordt uitgewerkt en echt effect gaat hebben, gaan we de komende

tijd allemaal wel zien. Belangrijk daarbij is toch de vraag: wie gaat dat doen? De afgelopen maanden waren nou niet echt een schoolvoorbeeld van een lekker proces waar de heer Wilders goed leiding aan gaf. Mijn vraag aan hem is dus hoe het nu verder moet de komende weken. Wanneer komt de premierskandidaat? Hoelang gaat de formateur aan de slag? Wanneer moet het nieuwe kabinet op het bordes staan en kunnen we het debat voeren over de regeringsverklaring?

De heer **Wilders** (PVV):

De motie die ik in de tweede termijn zal indienen met het voorstel om de formateur te benoemen, zal spreken van een week of vijf. Dat is wat langer dan bij een regulier kabinet, maar omdat het een extraparlamenteair kabinet is met bewindslieden van binnen en van buiten, denk ik dat daar zeker vijf weken voor nodig zijn. Als het eerder kan, kan het eerder. Weet u, als je kijkt naar wat er is gebeurd, denk ik dat veel had kunnen worden voorkomen als de leider van de grootste partij de premier was geworden. Dan hadden we deze situatie niet gehad. Dat is niet gebeurd. Daar ga ik ook niet over zeuren, want mijn handtekening staat onder de afspraak om als politiek leiders geen zitting te nemen in het kabinet, maar dat had wel geholpen. Vervolgens hadden wij een geweldige iemand in de persoon van de heer Plasterk. Ik vind het een capabele en integere man. Hij heeft zich helaas moeten terugtrekken. Ik respecteer dat, maar ik vind het wel bijzonder jammer. Ik denk namelijk dat hij een geweldige minister-president zou zijn geweest. Nu is de volgende stap, zeg ik via de voorzitter tegen de heer Jetten, dat wij morgenvroeg met de formateur gaan praten, als de motie is aangenomen door een meerderheid van de Kamer. De formateur is nu nog ambteloos burger, maar dadelijk zit hij hier. Natuurlijk gaan we met de collega's als eerste praten over de nieuwe premier. Ik denk niet dat we dat hier moeten doen. Dat moeten we ook zeker niet in de openbaarheid doen. Maar dat moeten we wel doen, want Nederland heeft inderdaad snel een premier en een premierskandidaat nodig.

De heer **Jetten** (D66):

Vijf weken is inderdaad behoorlijk lang en het lijkt me ook verstandig om dat niet in de openbaarheid te doen. Het is niet zo dat die gedroomde tweede keus, de heer Plasterk, niet is doorgegaan omdat de oppositie daar wat van vond. Wij zijn daar niet eens aan toegekomen. Dat heeft u toch vooral onderling met elkaar in de wielen gereden. Dat kan dus wellicht in de volgende ronde beter. Maar ik ben wel benieuwd. Gaat morgen dat gesprek tussen de vier partijleiders en de beoogd formateur dan meteen over die premierskandidaat? Heeft u die naam al? Of gaat de formateur eerst allemaal ministers bij elkaar zoeken en wordt de vraag wie er in het Torentje komt te zitten, een beetje het sluitstuk? Want dat zagen we ook vorige week. De deadline was eigenlijk al verstreken. U moest daar nog allemaal puntjes op de i zetten. Het was nogal rommelig totdat u midden in de nacht dat akkoord naar buiten kon rijden. Dat lijkt me nou niet echt een recept voor een stabiele start van die nieuwe minister-president. Dus begint het bij de premier en gaat de formateur daarna de ministers zoeken? Hoe ziet u dat proces voor u?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik ga daar hier niks over zeggen. Dat is echt iets wat wij morgenvroeg aan de tafel moeten doen. Ik kan u zeggen en beloven dat wij dat als eerste gaan doen. Dat doen we acuut, meteen. Maar hoe en wat, wat er is en wat er niet is; ik ga dat allemaal niet in de openbaarheid doen. Ik ben het er helemaal mee eens dat dat nu moet gebeuren, maar die openbaarheid helpt het proces niet om snel tot een goed resultaat te komen.

De heer **Jetten** (D66):

Na alle schoonheidsfoutjes en mislukte processen in de afgelopen acht maanden hoop ik ook dat het de komende vijf weken een stuk soepeler gaat. Ik hoop dat de heer Wilders daar als leider van de grootste partij van geleerd heeft en er ook bovenop zit om dat nu vlot te trekken. Ik heb nog een meer persoonlijke noot: ik kan niet wachten om dat demissionaire ministerschap in te ruilen, zodat ik hier vanuit de Kamer oppositie kan voeren tegen die bizarre bezuinigingen op onderwijs, klimaat en veiligheid. Want die gaan we hier vanuit de oppositie stoppen. Maar dat kan wel pas als u echt aan de slag gaat in plaats van alleen maar mooi weer belooft.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik ben het in ieder geval met u eens: ik kan ook niet wachten totdat u dat ministerie verlaat.

De heer **Jetten** (D66):

Ik zal tot die tijd het klimaatbeleid wel met verve uitvoeren. En ik heb de heer Wilders net horen zeggen dat het beleid van klimaatminister Jetten grotendeels doorgaat.

De heer **Wilders** (PVV):

Nodig mij nou niet uit om van die vijf weken vijftien weken te maken, want dat kan niet de bedoeling zijn.

De heer **Eerdmans** (JA21):

De heer Wilders zegt: je wint wat, je verliest wat. Ik denk dat dat helemaal terecht is. Zo gaan onderhandelingen. Je kunt het niet allemaal naar je hand zetten. Maar terecht steekt hij zelf de loftrompet over het scherpste asielpakket ooit. Dat is een feit. Dat staat in het hoofdlijnenakkoord. Er zijn echter twee zaken waarvan ik niet kan begrijpen dat die niet zijn opgenomen in het hoofdlijnenakkoord. De eerste is de totale operatie aardgasvrij. We weten dat de warmtepomp niet meer verplicht wordt gesteld. Gelukkig! Maar er gaat wel 300 miljard in die operatie om. Door het EIB is uitgerekend dat het €40.000 kost om je huis helemaal van het gas af te halen. Dat is het eerste punt. En het tweede punt is dat illegaliteit nog steeds niet strafbaar is gesteld. Waarom niet? Ik kan niet anders dan me voorstellen dat deze vier partijen het toch een heel raar idee vinden dat je hier in dit land illegaal kunt rondlopen zonder dat je wordt opgepakt.

De heer **Wilders** (PVV):

Op het eerste punt van het aardgas heb ik niet direct een antwoord. U heeft gelijk dat dat met elkaar samenhangt. Daar zijn we niet tot verdere afspraken over gekomen, is mijn eerlijke antwoord.

Bij het tweede punt is er ook sprake van een compromis. We hebben dan weliswaar niet de illegaliteit strafbaar gesteld, maar het is wel strafbaar als mensen die hier illegaal zijn, niet meewerken aan hun uitzetting. Dat hebben we wel strafbaar gesteld. Dat is niet het maximale, maar het is meer dan niks. Dus stel dat er uitzicht is op uitzetting en dat je daar niet aan meewerkt. Dan kun je worden vastgezet. Dat kan nu niet. Dus het is toch winst ten opzichte van de huidige situatie.

De heer **Eerdmans** (JA21):

Dat klopt. Ik denk toch dat we dat misschien wel voor elkaar kunnen boksen, zeg ik maar even als onderdeel van het rechtse blok. Ik weet nog dat we als JA21 de motie over de strafbaarstelling van illegaliteit hebben ingediend. Die werd toen niet gesteund door het CDA. Daar zat de heer Omtzigt toen nog in. Misschien is die zaak veranderd. We gaan het wel zien.

Ik heb nog een tweede vraag. Die gaat wel over de poppetjes. Morgen is dat gesprek tussen de vier partijen. De heer Wilders zegt: we gaan daar niet op vooruitlopen. Dat lijkt me ook verstandig. Maar mag ik dan wel de volgende vraag stellen. Is het uitgesloten dat de positie van de heer Wilders als mogelijke toekomstige premier van het land daar op tafel komt te liggen?

De heer **Wilders** (PVV):

Dat zal dan van iemand anders moeten komen. Dan wil ik daar welwillend naar kijken. Maar ik houd mij aan mijn afspraken. Dus ik ga dat zelf niet doen. De afspraak is dat wij met z'n vieren in de Kamer blijven. Ik zou dolgraag premier worden. Dat heb ik u gezegd; daar ga ik ook geen geheim van maken. Ik vind ook ... Nou, ik wil dat worden. Laat ik het daarbij houden. Maar ik houd mij aan mijn afspraken. En de afspraak is gemaakt dat wij met z'n vieren in de Kamer blijven zitten. Kijk, als we nou morgen naar de formateur gaan en de heer Omtzigt zegt "ik heb een goed idee; Geert, jij moet premier worden", dan sluit ik niet uit dat ik er nog een keer een nachtje over moet slapen. Maar als dat niet zo is, dan vrees ik dat het niet gaat gebeuren.

De heer **Eerdmans** (JA21):

Oké. Dan mijn laatste vraag. Henk Kamp zit op de tribune dit debat te volgen. Is dat misschien nog een signaal, meneer Wilders?

De heer **Wilders** (PVV):

Nou, in ieder geval dat hij niet zo veel te doen heeft!

(Hilariteit)

De heer **Wilders** (PVV):

Het is gewoon een werkdag.

De **voorzitter**:

Wil de heer Kamp misschien een persoonlijk feit maken?

Mevrouw Bikker.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Belangstelling voor het democratisch proces is altijd eenieder aan te raden. Ik ben dus blij met de heer Kamp en vele anderen op de publieke tribune.

Even terug naar die vijf weken die de heer Wilders noemde. Is het nou de bedoeling dat er aan het eind van die vijf weken een kabinetsploeg is en een door hen uitgewerkt regeerakkoord, of moet ik dit ook nog gefaseerd zien?

De heer **Wilders** (PVV):

Volgens mij is de procedure dat er dan een kabinet zit, inclusief bordesscène en dergelijke, en dat er dan geen regeerakkoord — dat is dit, al is het een hoofdlijnenakkoord — maar een regeringsverklaring komt. Zo heet dat. Daar wordt hier dan over gedebatteerd. Later in de tijd, dat zou best wel een paar maanden kunnen duren, komt de regering dan met haar regeringsprogramma. Dat kan misschien in augustus of september zijn, misschien bij de Algemene Beschoouwingen. Het is aan hen wanneer ze dat precies gaan doen. Je hebt dus het akkoord, de procedure, een kabinet dat op het bordes beëdigd wordt door de majesteit en vervolgens komen de regeringsverklaring en het debat in de Tweede Kamer. We hopen allemaal dat dat hele proces voor het zomerreces plaats kan vinden. Dat is de bedoeling. Dan gaat het kabinet het regeringsprogramma schrijven. Dat zal een tijdje kunnen duren. Maar in ieder geval voor of rond het begin van het nieuwe parlementaire jaar zal dat af moeten zijn.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Helder. Dan noteer ik 20 juni voor een nieuw kabinet, nieuwe mensen.

De heer **Wilders** (PVV):

U kunt waarschijnlijk op vakantie.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):

Dank voor het gunnen van die tijd! Toch even terug. We hebben hier de afgelopen jaren heel wat parlementaire enquêtes behandeld, over dingen die niet goed zijn gegaan. Keer op keer op keer is daarbij gezegd: dit parlement en dit kabinet hebben onvoldoende naar de uitvoering gekeken. Ik denk dat we met elkaar ook wel de les hebben geleerd dat als wij iets nieuws doen, wij dan heel goed moeten zullen kijken naar de uitvoering. Dat is ook al meerdere keren in allerlei moties onderstreept. Mijn vraag aan de heer Wilders is wanneer de uitvoeringstoets dan komt. Is dat bij die regeringsverklaring? Weet het nieuwe kabinet dan ook: hier heb ik rekening mee te houden bij de uitvoering, als ik die plannen uit ga werken? Of is dat op een ander moment? Of is dit typisch zo iets waarover we als Kamer ook even de koppen bij elkaar moeten steken, omdat we eigenlijk ook gezamenlijk die conclusie getrokken hebben? Als we iets moeten leren van de afgelopen jaren, dan denk ik dat dat zeker wel is dat de mannen en vrouwen die elke dag in de uitvoering het harde werk doen, soms ook met slechtere plannen vanuit hier geconfronteerd worden. We moeten dat voorkomen.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik ga erover nadenken. Het zou me niets verbazen als de heer Omtzigt daar nog wat over gaat zeggen. We wachten in spanning af; ik kan het niet mooier maken.

Mevrouw Bikker (ChristenUnie):

Het stelt me licht teleur dat de heer Wilders het niet mooier kan maken. De zon moest al meer gaan schijnen, en ook op dit punt. Dat houden we dan even vast.

De heer Wilders (PVV):

Dank.

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Wat mij betreft moet dit debat vooral gaan over de vraag wat het nou betekent dat deze coalitie er komt. In dat opzicht is het wel tekenend dat Henk Kamp zojuist even werd aangehaald. Ik weet namelijk nog goed dat minister Kamp in zijn brief aan de Kamer schreef dat de veiligheid van de Groningers vooropstond. Nou, daar bleek natuurlijk helemaal niks van. Nu hebben we te maken met een coalitie die al moest beginnen met met elkaar afspreken dat je je aan de rechtsstaat houdt. Dat is al zeer zorgwekkend. Nu ligt er zo'n basislijn. Wat betekent dat? Wat betekent dat?; daar moet dit debat over gaan. Iedereen maakt grapjes over de zon die weer gaat schijnen, maar ik wil toch ook aan de heer Wilders vragen waarom hij zegt dat de zon weer gaat schijnen, maar daar niet bij zegt: behalve voor de dieren. Die hadden de belofte dat ze eindelijk een keer bevrijd zouden worden uit de afschuwelijke bio-industrie. In de voorfase van deze coalitieonderhandelingen zijn ze al voor de bus gegoooid omdat de BBB die wettelijke bescherming niet wil. Nu, in het coalitieakkoord, zien we dat de dieren helemaal worden uitgeleverd aan de BoerBurgerBeweging. Laten we eerlijk zijn: dat is toch een partij die min of meer de loopjongen is van de agro-industrie. Is de heer Wilders dus bereid om te zeggen dat het voor de dieren helemaal geen zonnige periode gaat worden? Die blijven gewoon in hun potdichte donkere stallen.

De heer Wilders (PVV):

Ik vind BBB een geweldige partij en zeker niet de woordvoerder van de agro-industrie. Wij, inclusief BBB, hebben op pagina 11 en 12 van het akkoord aandacht besteed aan dierwaardigheid. Er worden concrete stappen gezet naar een toekomstige, nog meer dierwaardige veehouderij. Per diersoort gaan we vastleggen waar stallen aan moeten voldoen op de lange termijn. We geven veehouders een realistisch tijdpad om die stallen aan te passen. We kijken ook naar wat dat van de veehouders vraagt aan investeringen. We bezien hoe het vervoer van dieren op lange afstanden beëindigd moet worden als dat niet volgens de geldende regels kan. Dat vind ikzelf een belangrijk punt, dat moet worden gehandhaafd. Het komt misschien helemaal niet in de buurt van wat u zegt en wat u bedoelt. Ik begrijp dat ook wel, hoor, dus ik doe er niet denigrerend over. Maar het is wel waar ik blij mee ben en wat we hebben afgesproken.

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Als je zo laatdunkend omgaat met de belangen van het meest kwetsbare, dat wat zich niet kan verdedigen — de dieren, natuur, het klimaat — dan is dat meestal een slecht

teken voor hoe de machthebbers ook naar andere kwetsbare belangen kijken. Op dit moment is er een gruwelijke oorlog bezig tegen het Palestijnse volk, na de gruweldaden van Hamas, die wij met zijn allen met één woord veroordelen. We willen Hamas met zijn allen bestrijden. Maar het blijft stil over de oorlogsmisdaden die de Israëlische regering op dit moment al zeven maanden lang aan het plegen is in Gaza. Afgelopen weken hoorden wij een Kamerlid van de Partij voor de Vrijheid in het debat zeggen: de Palestijnen zijn een nepvolk. Ik vraag aan de heer Wilders: was dat een particuliere mening van een van zijn Kamerleden, of is dat de mening van de PVV-fractie en van de leider van de PVV?

De heer Wilders (PVV):

Ik had het zelf iets anders geformuleerd dan dit, maar in het conflict dat u noemt, ligt onze sympathie wel heel duidelijk niet bij de haat en het geweld van de kant van Hamas, vaak gesteund van Palestijnse kant, zo blijkt uit onderzoeken. Het wordt in ieder geval soms gefaciliteerd van Palestijnse kant. Ik spreek nu namens mijn eigen fractie. Er zijn nog geen afspraken over gemaakt in dit akkoord, dus dat kan ik ook rustig doen. Ik vind het krankzinnig dat wij, ook u nu weer, het vooral hebben over zogenaamde Israëlische ... welk woord gebruikte u?

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

De regering. De Israëlische regering, heb ik gezegd.

De heer Wilders (PVV):

Wat zou die hebben gedaan?

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Oorlogsmisdaden.

De heer Wilders (PVV):

Als wij vanuit welk land dan ook zo worden aangevallen en als onze mensen zo worden afgeslacht als daar is gebeurd, op een beestachtige, haatvolle en gewelddadige manier, zou ik willen dat wij als Nederland voor onze mensen zouden opkomen en zouden doorgaan totdat die terreur — want dat is het: het is een grote terreurgroep — niet meer zou bestaan. Dat moet gebeuren. Er is ook geen compromis. Je kunt geen compromis sluiten met het kwaad. Je kunt geen compromis sluiten met islamitische terreur, of met welke terreur dan ook. Geen compromis en zorgen dat het niet meer bestaat: dat is wat wij vinden en dat is waar wij voor staan. Misschien had ik die woorden niet letterlijk gebruikt, maar dit is wel wat ik vind.

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Maar dit is precies waarom deze coalitie radicaal-rechts en extreemrechts wordt genoemd. De mensen die met een bingokaart thuis zitten, kunnen dit gewoon weer afvinken. De vraag is helemaal niet of we hier in de Kamer het geweld van Hamas afwijzen en of we vinden dat Hamas bestreden moet worden. Daarover zijn we het allemaal eens, maar er komt een kritische vraag over de Israëlische regering en over wat zij daar doen. Het Internationaal Strafhof zegt onderbouwd: we hebben hele grote zorgen over de oorlogsmisdaden daar. Dan verwijs ik naar de zogenaamde basislijn over het respecteren van de rechtsstaat en het internationaal

recht. Dan vraag ik de heer Wilders op de man af: wat betekent het nou als een van zijn Kamerleden hier het bestaansrecht van het Palestijnse volk ontkent? Wat betekent dat nou in het internationaal recht dat je de Israëliëse regering niet corrigeert en niet aanspreekt op het stoppen van die oorlogsmisdaden? Dan betekent dat toch helemaal niks?

De heer Wilders (PVV):

Wij staan achter Israël. Zij hebben het initiatief niet genomen. Het initiatief komt van de terroristen van Hamas, die daar ongelooflijk veel onschuldige mensen hebben vermoord, meisjes, jongens, gezinnen, opa's, oma's, baby's. Die hebben ze verkracht en vermoord. Als dat je eigen volk gebeurt, als dat plaatsvindt, dan ben je gerechtigd om degenen die je dat aandoen, die terroristen, maximaal aan te pakken. Dan ga ik niet halverwege praten over oorlogsmisdaden of wat dan ook. Dan sta ik daar 100% achter. Misschien ben ik met mijn fractie de enige in die parlement. Dat zeg ik ook niet namens de coalitie, maar namens de PVV alleen. Wat u er ook van vindt, daar sta ik achter. Bij iedere zin die u uitspreekt, ben ik er meer van overtuigd dat dat de goede lijn is.

De heer Van Baarle (DENK):

De heer Wilders is de enige in dit parlement die zich gedraagt als de knecht van Netanyahu. Als de PVV in dit parlement letterlijk zegt dat de Palestijnen een nepvolk zijn, dan is dat het ontkennen van het bestaan van een volk. Dan is dat het ontkennen van het bestaansrecht van een volk, van het bestaan van een etniciteit. Dan is het niet vreemd — de heer Wilders reageert daar zelf op als door een wesp gestoken — dat dat in de extreemrechtse hoek en in de radicale hoek gedrukt wordt, want dat is dit soort opruiing waarbij een volk wordt ontkend. Ik vraag gewoon heel helder aan de heer Wilders om dit walgelijke standpunt dat de Palestijnen een nepvolk zouden zijn terug te nemen. Neem daar afstand van. Anders zal u altijd zwelgen in de hoek van de extreemrechtse en de radicalen.

De heer Wilders (PVV):

Ik heb daarop gezegd wat ik heb gezegd. Ik heb een tijdje, lang geleden, in Israël gewoond. Ik heb ook gezien waar de terroristen binnenkwamen. Toen was het nog vanuit Jordanië. Ik heb ook zelf meegemaakt hoe het was als die terroristen de grens overkwamen en hoe je moest schuilen in schuilkelders en hoe het leger dan met helikopters en magnesiumbommen voor verlichting zorgde om te zien waar de mensen waren om hun bevolking te kunnen beschermen. Ik weet één ding: de haat komt vanuit islamitische groeperingen als Hamas. Je hebt ook Islamitische Jihad en Hezbollah. Er zijn heel veel van die groepen. Die, en niemand anders, ontkennen het bestaansrecht van de Joodse staat. Volgens mij hebt u of uw collega ook ooit zo'n plaatje gemaakt van hoe Israël eruit zou zien. U ontkende in dat plaatje het bestaan van Israël. Dat is niet alleen antisemitisch, maar dat is dus precies hoe het niet moet. Ze worden aangevallen door mensen die willen dat een land en een volk niet bestaat. Dat is niet wat Israël doet. In Israël zitten Arabieren in de Knesset, in het parlement. In Israël zijn het volwaardige burgers die daar beter af zijn dan in de Palestijnse gebieden. Israël valt geen ander land aan en heeft nooit een ander land aangevallen zonder eerst aangevallen te zijn. Dat is nooit gebeurd, niet in de Jom

Kipoer-oorlog, in geen enkele oorlog. Maar nu is er een groep die radicale moslims representeert, niet alle moslims, maar radicale moslims. Die zijn er op uit om de Joodse staat te vernietigen en hun inwoners te vermoorden. Voor mij en mijn fractie is het dan niet moeilijk om te bepalen met wie wij solidair zijn. Hebben we dat met het Joodse volk dat vecht voor zijn bestaan of hebben we dat voor het islamitisch, extremistisch, terroristisch tuig dat het wil uitroeien? Ik zeg u: tot de laatste snik die ik heb, steun ik de staat Israël.

De heer Van Baarle (DENK):

Het klopt inderdaad dat DENK vindt dat de staat Israël als apartheidstaat iedere geloofwaardige plek in de tweestatenoplossing totaal verspeeld heeft. De heer Wilders heeft het over het woord "haat". Het ontkennen van het Palestijnse volk, wat de PVV heeft gedaan, zou ik racistische haat willen noemen. Als de heer Wilders het over haat heeft, dan is het ook een vorm van haat om weg te kijken bij de gebeurtenissen op dit moment in Gaza, waar bijna 40.000 mensen door zijn omgekomen. Honger wordt ingezet als wapen. Israëliëse bewindspersonen bezigen dezelfde retoriek als de PVV door de Palestijnen te ontkennen. Dan wordt de Israëliëse regering voor deze misdaden beloond door de Nederlandse ambassade te verplaatsen naar Jeruzalem. Ik zeg tegen de heer Wilders: zijn ondertekening van het feit dat hij het internationale recht zou naleven is geen knip voor de neus waard, als hij zo pal achter de regering van Israël blijft staan en wegwijkt van het leed van de Palestijnen.

De heer Wilders (PVV):

Nogmaals, dat is totale onzin. Ik heb het even niet bij de hand, dus ik zeg het uit mijn hoofd, maar bij het punt over de ambassade staat: met inachtneming van het Palestijns-Israëliësch conflict en gelet op de politieke belangen. Dat is wat we met z'n vieren hebben gedaan. We kijken dan niet of het kan maar wanneer het kan. We zeggen dan eigenlijk dat het gebeurt, maar het is met waarborgen omgeven dat het aan bepaalde zaken moet voldoen voordat het gebeurt. Maar stel dat wij als PVV de meerderheid zouden hebben, dan hadden we dat wat mij betreft morgen gedaan.

De heer Van Baarle (DENK):

Dat is toch een totaal verkeerd signaal? Die Nederlandse ambassade is verplaatst, omdat Israël een illegaal annexatiebeleid heeft en het land van de Palestijnen afpakt. De heer Wilders heeft gezegd dat hij het internationale recht zou naleven, maar hij sluit zijn ogen voor het feit dat de Palestijnen hun land kwijtraken en hij zegt: die ambassade moet maar even zo snel mogelijk terug. Dat betekent dat de heer Wilders bereid is om het internationale recht te schenden, om weg te kijken van misdaden tegen de Palestijnen en om klakkeloos achter de Israëliëse regering aan te lopen. Ik vind dat verwerpelijk.

De heer Timmermans (GroenLinks-PvdA):

Ik denk dat het humanitaire drama dat zich nu in het Midden-Oosten voltrekt zich niet leent voor een interruptie tussen mij en de heer Wilders. Ik hoop dat we daar op een ander moment misschien een waardig debat over kunnen voeren. Er is genoeg om over te praten. Ik heb een korte vraag aan de heer Wilders. Steunt u nog steeds de tweesta-

tenoplossing als uiteindelijk doel als eenmaal het conflict voorbij is?

De heer **Wilders** (PVV):

We hebben daar als coalitie geen afspraken over gemaakt. Dat staat dus niet in het akkoord. Voor mij zijn er zeker andere opties dan de tweestatenoplossing.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):

De Nederlandse regering — en dat is historisch — staat tot op dit moment achter de tweestatenoplossing. Dat is ook de positie van de Europese Unie. U trekt dat nu in twijfel. Ik stel dat vast. We komen daar op een later moment op terug. Het lijkt me lastig voor de andere partijen die bij de coalitie betrokken zijn om hiermee te dealen, maar ik stel het alleen maar vast.

Ik wil graag terug naar de formatie. De heer Wilders zegt dat hij in tweede termijn een motie wil indienen waarin de heer Van Zwol wordt aangesteld als formateur. Vervolgens wordt er een gesprek gevoerd over een mogelijke premier. Op het moment dat die premier is geïdentificeerd en geacordeerd door de coalitiepartijen dan zult u dat, neem ik aan, bekendmaken. Wordt die kandidaat dan ook meteen formateur?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik denk dat het verstandig is om het zo — zoals we vanavond hopelijk gaan vaststellen — te houden als het gaat om de formateur.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):

Dan denk ik dat de heer Wilders het voorstel dat ik in tweede termijn ga doen wellicht kan steunen. In dat voorstel staat namelijk dat de kandidaat-premier, net als de andere ministers, een hoorzitting moet hebben in de Kamer. Deze kandidaat-premier komt dan eigenlijk ook van buiten. We weten niet wie het is. Deze kandidaat-premier moet dan ook met een hoorzitting getoetst worden in deze Kamer. Ik hoop dat ik voor deze benadering de steun van de PVV-fractie kan krijgen.

De heer **Wilders** (PVV):

Dat kunt u niet. Dat kan ik u nu al verklappen. Er is een reden waarom de premier is uitgezonderd van de hoorzitting. Die reden is dat hij volledig en als enige, net als bij de Algemene Politieke Beschouwingen, het woord zal voeren tijdens het debat over de regeringsverklaring. Daar legt hij namens het kabinet als primus inter pares verantwoording af. De Kamer kan hem dan in het slechtste geval wegsturen. Dat is zijn eerste optreden in de Kamer. Dat is de reden geweest dat de Kamer hem heeft uitgezonderd en dat wil ik zo houden. Ik zal dat voorstel dus niet steunen.

De **voorzitter**:

Prima. Dank aan de heer Wilders. We gaan luisteren naar de volgende spreker van de zijde van de Kamer en dat is

de heer **Timmermans** van de fractie GroenLinks-PvdA. Ik deel mee dat ik na de spreektijd van de heer Timmermans ga schorsen voor de lunch. Het woord is aan de heer Timmermans.

De heer **Timmermans** (GroenLinks-PvdA):

Voorzitter. Ik zou graag willen beginnen met de vaststelling dat Nederland van ons allemaal is en dat het cruciaal is voor de toekomst van ons land dat iedereen die hier op een wettige manier verblijft, ook betrokken wordt bij de vormgeving van het land, zich volledig burger voelt van dit land en dat we geen onderscheid maken op basis van waar men ooit vandaan is gekomen of waar de ouders of grootouders vandaan zijn gekomen, welke godsdienst men heeft et cetera, et cetera. Dat is een vaststelling die ik moet doen en ik hoop dat de Kamer het in meerderheid met mij eens is dat wat wij nu zien — een kabinet dat gevormd zou worden waarbij de grootste politieke kracht een radicaal-rechtse partij is, die twintig jaar lang een deel van de Nederlandse bevolking achter wilde stellen — niet genormaliseerd moet worden, en dat we waakzaam moeten blijven bij wat dit voor consequenties heeft voor mensen, voor Nederlanders, die op dit moment het gevoel hebben dat zij er minder toe doen.

Ik denk ook dat Nederland van ons allemaal wordt als we laten zien dat iedereen erop vooruitgaat en dat kan alleen — ik zeg het de commissie na die op verzoek van de heer Omtzigt is ingesteld — als mensen in inkomen er echt op vooruitgaan. Vandaar dat het van het grootste belang is dat het minimumloon echt omhooggaat in de komende tijd. Ik hoop dat we daar meerderheden voor kunnen vinden in deze Kamer. Vandaar ook dat je mensen niet in onzekerheid moet laten, zeker oudere werknemers niet, door de WW-tijd te verkorten. Vandaar ook dat je een speciale regeling moet hebben voor mensen in de zware beroepen. Vandaar ook dat mensen die chronisch ziek zijn, ook voordeel moeten hebben van het verlagen van de eigen bijdrage, en niet alleen mensen die niet chronisch ziek zijn.

Dat zal de inzet zijn om Nederlanders weer dichter bij elkaar te krijgen en om de verschillen die er zijn in onze samenleving te helpen overbruggen. The Scene zong ooit iedereen is van de wereld en de wereld is van iedereen. Als je iets weet van de Nederlandse geschiedenis dan weet je dat Nederland van de wereld is en de wereld is van Nederland. Daar is onze welvaart op gebouwd: een open samenleving die over de wereldzeeën trekt, die handeldrijft, die luistert naar anderen, die niet met de rug naar de buitenwereld gaat staan.

Ik vrees dat dit akkoord het risico in zich bergt dat Nederland met z'n rug naar het buitenland toe komt te staan. De grootste bezuiniging die wordt ingeboekt in dit akkoord is de bezuiniging op ontwikkelingssamenwerking. Ik vind dat moreel zeer kwestieus. Ik begrijp ook niet dat partijen zoals Nieuw Sociaal Contract daarin meegaan. Het is moreel kwestieus dat je als rijk land de armsten in de wereld in de steek laat. Bovendien is het politiek buitengewoon onverstandig. Als je namelijk echt iets structureels wilt doen aan het beheersen van migratiestromen, dan moet je ervoor zorgen dat mensen een leven kunnen opbouwen daar waar ze geboren worden, waar ze vandaan komen. Dan hebben ze een kans. Je moet ervoor zorgen dat de mensen in landen waar de temperatuur de 50 graden nadert, zich kunnen aanpassen aan het veranderend klimaat. Dat moet je

ondersteunen. Daar is ontwikkelingssamenwerking altijd een belangrijk instrument voor geweest. Wij zullen ervoor strijden om ontwikkelingssamenwerking zo veel mogelijk in stand te houden. Het is in ons eigen belang en het is een belangrijke uiting van solidariteit.

Ik denk ook dat het heel belangrijk is dat we klimaatbeleid niet alleen koppelen aan doelstellingen, maar ook aan de stappen die leiden tot het verwezenlijken van die doelstellingen. Die stappen staan er nu niet in. Ook daar zullen we als Kamer scherp op moeten zijn. Ik denk dat dat heel belangrijk is want anders halen we de klimaatdoelen nooit. Dit kabinet had daar een stappenplan voor. Het volgende kabinet zal dat ook moeten doen, willen we geloofwaardig blijven en ook internationaal steun houden.

Uitdagingen die in Europa spelen — asiel en migratie, de begroting van de EU, stikstof — kan je alleen maar Europees oplossen, samen met andere Europese landen, niet ten koste van andere Europese landen. Daar zal het kabinet dat er komt volledig op vastlopen op basis van dit akkoord. Allemaal eisen aan de Europese Unie, maar je komt niets brengen naar de Europese Unie. Dan zal je de lidstaten er niet in mee krijgen. We kunnen in de stukken ook lezen dat de Europese Commissie — en ik kan dat vanuit een eerdere functie bevestigen — heeft gezegd: "Wij zijn jaren coulant geweest als het gaat om mest in Nederland. Het is klaar. Nederland levert niet. Nederland doet niet wat het belooft. We kunnen niet doorgaan met die derogaties."

Ook is het glashelder dat de 1,6 miljard die wordt ingeboekt als een korting op de EU-begroting volstrekt onrealistisch is. Als je iets wil doen aan asiel en migratie, begin dan met het samen met je Europese collega's uitvoeren van het Asiel- en Migratiepact in de Europese Unie en dreig niet dat je asielzoekers over de grens naar Duitsland zal zetten, zoals de heer Wilders heeft gedaan. Dan bereik je precies het tegenovergestelde. Stel dat Duitsland of België dat naar ons gaat doen. Samen met andere Europese landen moeten we het asiel- en migratiebeleid aanpakken. Samen zullen we ook moeten zorgen voor een andere vorm van arbeidsmigratie, waarbij ik wil benadrukken dat naar Brussel gaan om te praten over het beperken van de vrijheid van verkeer onzin is. Dat werkt niet. Dat is het fundament van de Europese Unie. Maar we moeten in Nederland keuzes maken over wat voor economie en wat voor werkgelegenheid we willen hebben in de toekomst. Hebben we al die slachthuizen wel nodig? Hoelang blijft het fair dat mensen in het Westland wel een hoop geld verdienen met arbeidsmigranten, maar de problemen afwentelen op de gemeenten Rotterdam en Den Haag? Dat zijn de dingen die we moeten oplossen en die kunnen we nationaal oplossen. Daar hoeven we niet voor naar Europa.

De voorzitter:

U bent door uw tijd heen.

De heer Timmermans (GroenLinks-PvdA):

Ja, voorzitter. Ik sluit dan ook af. Ik ben een kind van twee ouders van wie mijn vader niet verder is gekomen dan de basisschool en vervolgens eerst ging werken en toen op zijn 16de bij de marine ging. Mijn moeder heeft de mulo afgerond. Beiden hebben ons heel vroeg al voorgelezen en de liefde voor lezen bijgebracht. Ik wil niet dat de indruk wordt gewekt dat lezen iets van de linkse elite is. Gewone

mensen willen graag lezen, willen graag naar het theater en willen graag een krant kunnen betalen. De strafexpeditie die men veronderstelt te doen door de btw te verhogen op dingen die voor mensen heel belangrijk zijn, zoals boeken en naar het theater gaan, is vals en rancuneus. Je straft er juist de mensen mee die je zou moeten bereiken. Mensen zoals wij, die genoeg verdienen, kunnen ook dat duurdere kaartje betalen, maar juist de mensen voor wie je graag zou willen dat ze zich via kunst, literatuur en theater kunnen verheffen, straf je met deze vreselijke maatregel. Trek hem in.

De voorzitter:

Ik schors tot 13.45 uur voor de lunch.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.53 uur tot 13.47 uur geschorst.